

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

გურამ მარკოიძე

სიტყვაწარმოება სამხრულ კილოებში

სპეციალობა: ლინგვისტიკა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

დისერტაციის

ანოტაცია

ბ ა თ უ მ ი

2 0 1 9

დისერტაცია შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე, ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: მათა ბარამიძე

ფილოლოგიის დოქტორი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი

შემფასებლები:

მამია ფალავა

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის პროფესორი

ნათელა ფარტენაძე

ფილოლოგიის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი

ელზა ფუტყარაძე

ფილოლოგიის დოქტორი,
ტბელ აბუსერისძის სახელობის სასწავლო
უნივერსიტეტის პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2019 წლის 10 ივლისს 13.00 საათზე ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.
მისამართი: ქ. ბათუმი, ნინოშვილის 35, აუდიტ. № 37

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შესაძლებელია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკასა (ბათუმი, ნინოშვილის ქუჩა №35) და ამავე უნივერსიტეტის ვებგვერდზე.

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი

ფილოლოგიის დოქტორი,

ასოც. პროფესორი

ნათელა ფარტენაძე

შესავალი

სამხრეთ საქართველო მოიცავს ჭოროხის აუზის ცალკეულ რეგიონს მტკვრის ზემო წელთან ერთად (აჭარა, შავშეთი, კლარჯეთი, ტაო, სპერი...). სამხრული დიალექტების გავრცელების არეალი სწორედ დასახელებული ადგილებია.

მრავალსაუკუნოვანი ქართული კულტურის ერთ-ერთი ძირითადი კერა ჭოროხის აუზი იყო. იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქვეყნის ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. ბევრი უღვაწია ქართველ კაცს ამ კუთხის დაწინაურებისა და აყვავებისათვის. დღესაც აოცებს მნახველს აქაური მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლები, რომელთაც ჩვენამდე მოუღწევია: ოშკი, ბანა, იშხანი, ხახული, პარხალი, ოპიზა, ოთხთა ეკლესია, დოლისყანა... არტანუჯის, ართვინის, თორთომის ციხეები. ხსენებული რეგიონი ძველად ქმნიდა რამდენიმე პროვინციას: აჭარას, შავშეთს, ტაოსა და სპერს. უძველესი დროიდან მოყოლებული მთელი ეს ტერიტორია ქართული ტომებით იყო დასახლებული, შესაბამისად, ქართულენოვან სივრცეს წარმოადგენდა.

ჭოროხის „ქვეყნების“ თანამედროვე ვითარების შესწავლაც ცხადყოფს, რომ ჭოროხის აუზი ერთიანი კულტურული სივრცეა, მიუხედავად ამისა, აქ ისტორიულად ჩამოყალიბდა რამდენიმე რეგიონი თავისი მეტყველებით, ეთნოგრაფიული ყოფით, კულტურით...

ისტორიულმა რეალობამ წარუშლელი კვალი დატოვა ჭოროხის აუზის მოსახლეობის ყოფაზე. ისტორიულ-კულტურული მეხსიერება ინახავს არაერთი ისტორიული ეპოქის ტრაგიკულ თუ საამაყო ნიშანს. ეს ნიშნები ვლინდება, როგორც მატერიალურ კულტურაში, ასევე ადათ-წესებში, ლეგენდებსა და თქმულებებში, ტოპონიმებში, ქართულ მეტყველებაში და ენადაკარგულ ქართველთა თურქული მეტყველების ქართულ ლექსიკაშიც კი... თანამედროვე მოსახლეობაში ამ ინფორმაციის შეგროვება და სისტემაში მოყვანა მრავალმხრივ სურათს ხატავს რეგიონის წარსული თუ ამჟამინდელი ყოფის შესახებ და, ამასთან, არაერთ პრობლემას წარმოაჩენს თვალსაჩინოდ. ამდენად, კულტურათა უთანასწორო დიალოგის შედეგები, ისტორიული ქართული პროვინციების თანამედროვე ვითარება განაპირობებს უკანასკნელ წლებში წარმოებული კვლევების აქტუალობას.

ის ფაქტი, რომ ქართულ დიალექტოლოგიაში არ არის ერთგვარობა სამხრული მეტყველების დიალექტური დიფერენციაციის საკითხთან დაკავშირებით, ბუნებრივიცაა: სხვადასხვა ავტორი კლასიფიკაციისას სხვადასხვა პრინციპით სარგებლობს, განსხვავებულ მონაცემებს ეყრდნობა.

აჭარული, კლარჯული, შავშური და ტაოური ერთმანეთთან ახლოს დგანან, გულისხმობენ საერთო ფონეტიკურ და გრამატიკულ გარდაქმნებს, მათ ბევრი საერთო აქვთ ლექსიკაშიც, ისინი ქმნიან ერთმანეთთან ახლოს მდგომ ქართული ენის დიალექტთა სამხრულ ჯგუფს, ისტორიულ სამხრულ მეტყველებას.

რაც შეეხება მუჰაჯირთა მეტყველებას - აჭარელ მუჰაჯირთა მეტყველება ტიპური აჭარულია, შავშელებისა-შავშური, კლარჯებისა-კლარჯული, და ა.შ. მუჰაჯირებს შენარჩუნებული აქვთ წინაპართა მეტყველებისათვის დამახასიათებელი აქცენტიც, ეს მეტყველება თავისუფალია სალიტერატურო ენის გავლენისგან, უფრო მეტიც, მუჰაჯირთა შთამომავლების მეტყველებამ შეინახა ბევრი ის თავისებურება, რომელიც ახასიათებდა საუკუნენახევრის წინ და რომელიც „დაივიწყა“ აჭარულმა აჭარაში, კლარჯულმა კლარჯეთში, შავშურმა შავშეთში და ა. შ. ამდენად, მუჰაჯირთა მეტყველება საყურადღებოა ენის ისტორიისათვის.

ჩვენი კვლევის საგანს წარმოადგენს „სიტყვაწარმოება სამხრულ კილოებში“.

ენის შესწავლის ერთ ერთი მნიშვნელოვანი, მრავალფეროვანი და საინტერესო საკითხი მისი აფიქსური სიტყვაწარმოებაა.

სიტყვაწარმოება სიტყვის აგების ტექნიკას შეისწავლის. სიტყვაწარმოების შესახებ, თუ რომელ დარგს განეკუთვნება, სამეცნიერო ლიტერატურაში, სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს.

თემის აქტუალობა. საკითხი - სიტყვაწარმოება სამხრულ კილოებში აქტუალურია იმდენად, რამდენადაც აქტუალურია საერთოდ სამხრული კილოების, მათი ყველა მხარის შესწავლა, რაც საინტერესო და სასწრაფო საქმედ გვესახება, რადგან, ამ დიალექტებში ჯერჯერობით გადარჩენილია ქართული მეტყველება, ქართული ცნობიერება, მაგრამ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ქართული გაქრობის წინაშე დგას:

ახალგაზრდები, ბავშვები ვეღარ ან აღარ ლაპარაკობენ ქართულად, თუმცა ზოგი რამ ესმით და იგებენ.

საგულისხმოა გულისტკივილი, ერთგვარი შეშფოთებაც კი აქაური ქართული წარმომავლობის მოსახლეობისა, რომელიც გრძნობს, განიცდის ამ საფრთხეს და გულისტკივილით ამბობს: *ჩვენი ბევრი გადაბრუნებულია (=შეცვლილია), გურჯიჯა აღარ დარჩა; მე ვერ ვიკითხავ გურჯიჯა, გენჯებმა (=ახალგაზრდებმა) აღარ იციან; ბაღნები არ დეიწავლიან, გურჯიჯა არ იციან; ჩემ ბაჯლებმა (=გოგოებმა) იგნებენ და ვერ ილაპარაკებენ; დიდრუანი ვლაპარაკობთ კიდეც გურჯულის, წვრილები აღარ პარიკობენ; დრო რამდენიც გადის, იკარგვის ქართული, ერთი ენა არ იხმარე, არ იხმარე, დამავიწყდა.*

აი, რა აწუხებთ, რა სტკივათ იქაურ ქართველებს, ამიტომაც არის აქტუალური ამ კუთხის მეტყველების, თუნდაც მისი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მხარის - სიტყვაწარმოების შესწავლა. ამ კილოების მონაცემებს განუზომელი მნიშვნელობა აქვს ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებისა და მისი შემდგომი განვითარების საკითხის კვლევისათვის.

წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი აქტუალური და საინტერესო იქნება ისტორიულ ასპექტში დიალექტის ცვლილებების გასათვალისწინებლად, იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორ შეიცვალა უცხო ენობრივ გარემოში მოქცეული ქართული მეტყველება, რომელიც ხანგრძლივად მოწყვეტილი იყო სხვა ქართულ კილოებს და არ განიცდიდა სალიტერატურო ენის გავლენას.

თემის მიზანი. ქართული ენის დიალექტების შესწავლა ქართული დიალექტოლოგიისა და საერთოდ ქართველოლოგიის მნიშვნელოვანი ამოცანაა. ეს განსაკუთრებით ეხება ისტორიული საქართველოს - თურქეთის რესპუბლიკის ფარგლებში მოქცეული კუთხეების ქართულ მეტყველებას, რომელიც სხვა კილოთაგან განსხვავებით ნაკლებად არის შესწავლილი და რომლის დიდძალი მასალაც დაგროვდა უკანასკნელ ხანს.

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს ენათმეცნიერების ერთ-ერთი საინტერესო საკითხის - სიტყვაწარმოების შესწავლა სამხრულ კილოთა მასალების მიხედვით. კერძოდ: წარმოქმნილ სიტყვათა შინაარსობრივი ჯგუფებისა და სამხრული მეტყველების აფიქსთა

ზოგადი დახასიათება; წარმოქმნილი სიტყვების კლასიფიკაცია ძირეულთა და აფიქსთა წარმომავლობის მიხედვით; სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით სხვადასხვა სოფლის მკვიდრთა ქართული მეტყველების მსგავსება-განსხვავებზე დაკვირვება და ქართული ენის სხვა დიალექტებისა და სამხრულ კილოთა ურთიერთმიმართების შესწავლა; სამხრული მეტყველების სიტყვაწარმოების თავისებურებათა და კანონზომიერებათა გამოვლენა.

სამეცნიერო სიახლე და შედეგები. ნაშრომი „სიტყვაწარმოება სამხრულ კილოებში“ შეავსებს სამხრული მეტყველების შესახებ უკვე არსებულ გამოკვლევებს და შეიქმნება ერთიანი სურათი სამხრული კილოების თავისებურებათა გამოსავლენად სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით.

წარმოდგენილი ნაშრომის მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ სიტყვაწარმოება სამხრულ კილოებში, დამოუკიდებელ, ცალკე საკითხად, არ არის შესწავლილი. მართალია, მკვლევარები (ბ. ჯორბენაძე, შ. ნიჭარაძე, შ. ფუტკარაძე, მ. ცინცაძე, მ. ფაღვა და სხვები) დიალექტების მიმოხილვისას განიხილავენ სიტყვაწარმოების საკითხებსაც, მაგრამ იგი ცალკე, სპეციალური მსჯელობის საგანი არ ყოფილა.

თ. უთურგაძე აღნიშნავს: „დიალექტი მიუხედავად იმისა, ვითარდება ენის შიგნით, სხვა მონათესავე ქვესისტემის გვერდით თუ ამ სისტემისაგან იზოლირებულად, უცხო ენობრივ გარემოში, გარკვეულ პერიოდსა და პირობებში, მაინც განაგრძობს განვითარებას თავისი შინაგანი კანონებით, რომლებიც საერთოა ენისათვის, რომლის ქვესისტემასაც ეს დიალექტი წარმოადგენს“. სწორედ ამ ორი რიგის ცვლილებების - ენის განვითარების შინაგანი კანონებისა და უცხო - თურქულენოვანი გარემოს გავლენის შედეგად მომხდარი ცვლილებების გამოყოფა და მათი ანალიზი იქნება ნაშრომის მეცნიერული სიახლე.

დისერტაციის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. კვლევის გამოყენება შესაძლებელია ქართული ენის ისტორიის, ქართული ლექსიკოლოგიის, დიალექტოლოგიის, ენათმეცნიერების... რიგი საკითხის სწავლებისა და კვლევებისათვის.

კვლევის მეთოდები და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. ჩატარებული საველე სამუშაოების პარალელურად შევისწავლეთ სათანადო წყაროები და სამეცნიერო ლიტერატურა. ბუნებრივია ისიც, რომ ნაშრომის საფუძველია უკანასკნელი წლების

საენათმეცნიერო კვლევების შედეგები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის კომპლექსური მონოგრაფიები: „შავშეთი“ (2011წ.), „კლარჯეთი“ (2016 წ.), ასევე მ. ფალავას, მ. ცინცაძის, მ. ბარამიძის, შ. ფუტკარაძის, ნ. ფარტენაძის, ნ. ცეცხლაძის, მ. კიკვაძის, მ. ხახუტაიშვილისა და სხვათა ნაშრომები, რომლებიც, არსებითად, სამხრული დიალექტის კვლევის ახალ ეტაპს წარმოადგენს.

კვლევისას ვიყენებდით აღწერითსა და შედარების მეთოდებს.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა. ნაშრომი შედგება შესავლის, პარაგრაფებად დაყოფილი ოთხი თავისა და დასკვნებისაგან, თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია და შემოკლებათა განმარტებანი. პირველ თავში თორმეტი პარაგრაფია გამოყოფილი, მეორეში - სამი, მესამესა და მეოთხეში - ორ-ორი. დისერტაციაში განხილულია წარმოქმნილ სიტყვათა შინაარსობრივი ჯგუფები, ქართულ-თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, ასევე განხილულია კომპოზიტთა და სახელზმნათა წარმოების თავისებურებები სამხრულ კილოებში. სამხრული დიალექტების ახალ მასალებზე დაყრდნობით წარმოვადგენთ სიტყვაწარმოების თავისებურებებს. რა თქმა უნდა, დიალექტების კვლევა გრძელდება და აღნიშნული საკითხი შეივსება ახალი მასალით.

თავი I

წარმოქმნილ სიტყვათა შინაარსობრივი ჯგუფები

ცნობილია, რომ სიტყვას ორგვარი ცვალება მოუდის. ერთია მიმოხრა (ფლექსია), მეორე კი - წარმოქმნა (დერივაცია). სახელის მიმოხრას ბრუნება ეწოდება.

სახელის ბრუნების დროს მიღებული ფორმები ერთია ლექსიკურად და განსხვავებულია გრამატიკულად. წარმოქმნით მიღებული ფორმები კი ერთია გრამატიკულად და განსხვავებულია ლექსიკურად. ეს შემდეგს ნიშნავს: დერივაციის გზით სახელის ფუძისგან მიღებული ფორმა ისევ ფუძეა, მაგრამ სხვა სახელისა, რომელსაც შინაარსიც სხვა ახლავს.

ახალი ლექსიკური ერთეულების საწარმოებლად ქართულ ენას გამოყენებული აქვს პრეფიქსები და სუფიქსები, როგორც ცალ-ცალკე, ისე ერთად. თითოეულ აფიქსს ამასთან

ერთი გარკვეული ფუნქცია აქვს. ქართულისათვის ბუნებრივია ერთფუნქციანი აფიქსები, რომელთაც კონკრეტული დანიშნულება აქვთ. ქართულ აფიქსებში აქა-იქ მოიპოვება ფლექსიურობის (ორ და მეტ ფუნქციანები) კვალიც, მაგრამ ეს სურათს ვერ ცვლის.

ქართულ წარმოქმნილ სახელთა შინაარსობრივი კლასიფიკაციის რამდენიმე ცდა მოცემული იყო ძველ გრამატიკოსთა ნაშრომებშიც, მაგრამ მისი ნამდვილი, მკვიდრ მეცნიერულ ნიადაგზე დამყარებული კლასიფიკაცია პირველად მოგვცა ა.შანიძემ თავის ფუნდამენტურ გამოკვლევაში „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“.

წარმოქმნილ სახელებს აწარმოებს პრეფიქსები, სუფიქსები და პრეფიქს-სუფიქსები. ხოლო „შინაარსის მიხედვით წარმოქმნილ სახელებში შემდეგი ჯგუფები გამოიყოფა: კნინობითი, ქონებისა, უქონლობისა, წარმომავლობისა, აბსტრაქტული, დანიშნულებისა, წინა ვითარებისა, ხელობისა, რიგობითი და წილობითი, გეოგრაფიული, ხარისხისა“...

1. 1. ქონების სახელთა წარმოება.

ერთი წყება სუფიქსებისა ამა თუ იმ სახის ქონებას გამოხატავს; ესენია: -იან, -იერ, -ოვან, -ოსან, -ედ და ა.

-იან სუფიქსი სამხრულ კილოებში ქონების სახელთა ყველაზე აქტიური მაწარმოებელია. ის დაერთვის, როგორც ქართული წარმოშობის სახელებს, ასევე უცხო ენიდან ნასესხებ სიტყვებსაც.

-იან სუფიქსი აქტიური მაწარმოებელია ქონების სახელებისა, როგორც მარტივფუძიან, ასევე რთულფუძიან სიტყვებთან. -იან სუფიქსი გვხვდება: არსებით, ზედსართავ, რიცხვითსა და ნაცვალსახელებთან.

-იან სუფიქსი მარტივფუძიან არსებით სახელებთან: *ბაყლოიანი, თმისანი, ფიჩხიანი, წვერებიანი...*

-იან სუფიქსი ზედსართავ სახელთან: *შავიანი, თეთრებიანი, ყვითლიანი...*

-იან სუფიქსი რიცხვით სახელებთან: *სამოსდაათიანი, ჩვიდმეტნიანი, ორმოციანიები, თვრამეტნიანი...*

-იან სუფიქსი ნაცვალსახელებთან: *შენიანი, ჩემიანიები, შენიანიები, მისიანიებს...*

-იან სუფიქსი ერთვის კომპოზიტებს და აწარმოებს ქონების სახელებს: *მაღალჭლიკიანი, თეთრქუდიანი, ფეხშავიანი, გუალპირიანი, მაღალტანიანი, დიდძუბუიანი...*

-იან სუფიქსი იშვიათად, მაგრამ მაინც გამოიყენება სა-ო აფიქსის ნაცვლად: *ინტერესიანი...*

გვაქვს შემთხვევები, როდესაც -იან სუფიქსის ნაცვლად -იერ სუფიქსი გამოიყენება: *ტვინიერი, ჭკუიერი...*

გვაქვს საპირისპირო შემთხვევები, როდესაც -იერ სუფიქსის ნაცვლად -იან სუფიქსი გვხვდება: *ხნიანი...*

-იან სუფიქსი მომდინარეობს -ეან-ისაგან, -ეან სუფიქსი ძველ ქართულში წარმომავლობის სახელთა მაწარმოებელი იყო, მაგრამ ახალ ქართულში ვეღარ აწარმოებს ახალ სიტყვებს, აქედან გამომდინარე -იან სუფიქსის ნაცვლად, სამხრულ კილოებში, იშვიათად, მაგრამ მაინც, გვხვდება -ეან სუფიქსი რაც სიტყვის არქაულობაზე მიუთითებს: *ღორღეანი...*

-ოვან: -ოვან სუფიქსი ძველ ქართულში ქონების აღმნიშვნელ სახელთა ყველაზე აქტიური მაწარმოებელი იყო. იგი ნაწილობრივ ფარავდა -იან სუფიქსის იშვიათ გამოყენებას: ბევრ შემთხვევაში, როცა დღეს -იან სუფიქსს ვიყენებთ, ძველად მას -ოვან ენაცვლებოდა: *ტვნოვანი - ტვინიანი.*

სამხრულ კილოებში (კერძოდ აჭარულ დიალექტში) -იან სუფიქსით ნაწარმოები მქონებლობის აღმნიშვნელ სახელთა პარალელურად -ოვან (-ოან-უან) სუფიქსიანი ფორმებიც გვხვდება: *დიდუანი, ძალუანი, უწლივანი (=უწლოვანი).*

-ოვან სუფიქსის პარალელურად გვხვდება -ვან: *ფერვანი, გულვანი, ხორცვანი, ძალვანი...*

-ა სუფიქსი სამხრულში კილოებში აწარმოებს სხვადასხვა სახეობის ცხოველთა, მცენარეთა სახელებს, აღნიშნავს ამა თუ იმ მქონებლობას, რომელიმე ნიშნის მიხედვით რაიმესთან მსგავსებას:

მცენარეთა სახელებია: *სამყურად, ჟაველად, ქოქვად, ბალაძარღვად, ქოქვად, კოპად, ბურღად, კაკიად, სამყურად...*

მსხლები: *ხეჭეჭურად, ორთუსულად, ქოთანად, ზამთარად, მაკარინად...*

ვაშლი: *შალმა ვაშლად, ვაცივეერად...*

საქონლის სახელებია: *სარიყიზად, ნარიყიზად, კუდსანთელად, ილდიზად, ყარაყიზად, თუმბელად, ჩიჩეგად...*

ჭრელების სახელებია: *ნუსხურად, ჩიტითუალად, ბიბლიზუალად...*

ძეგლები//მეტსახელები: *ფოთად, ყაფერად, ბურჯგელად, ბალანად...*

-ა სუფიქსით იწარმოება სხვადასხვა ზედსართავი: *ძირად, უკანად...*

შეგვიძლია **დავასკვნათ**, რომ ქონების სახელთა ყველაზე აქტიური მაწარმოებელია -იან სუფიქსი, რომელიც დაერთვის, როგორც ქართული წარმოშობის სახელებს, ასევე უცხო ენიდან ნასესხებ სიტყვებსაც. -იან სუფიქსი ქონების სახელებს აწარმოებს როგორც მარტივფუძიანი, ასევე რთულფუძიანი სიტყვებისაგან, დაერთვის იგი არსებითს, ზედსართავს, რიცხვითსა და ნაცვალსახელებს და აწარმოებს მქონებლობას.

-იან სუფიქსი იშვიათად მაგრამ მაინც გვხვდება სა-ო კონფიქსის ნაცვლადაც: **ინტერესიანი...**

სამხრული კილოებში (კერძოდ აჭარულ დიალექტში) -იან სუფიქსით ნაწარმოები მქონებლობის აღმნიშვნელ სახელთა პარალელურად -ოვან (ოან-უან) სუფიქსიანი ფორმებიც გვხვდება, ასევე -იან სუფიქსის ნაცვლად- იერ სუფიქსი გამოიყენება: **ტვინიერი, ჭკუიერი...**

1. 2. უქონლობის სახელთა წარმოება

უქონლობის სახელების შინაარსის გადმოსაცემად ქართულ ენაში გამოიყენება უ-ო, უ-ურ, (/უ-ულ), უ-

ქონების სახელთა ანტონიმებია (საწინააღმდეგო შინაარსისანი არიან) უქონლობის სახელები, ესე იგი სახელები, რომლებიც აღნიშნავენ უქონლობას ძირეული ფუძით აღნიშნული საგნისას. უქონლობის სახელთა წარმოება ქართულში ორი ტიპისაა: **უ-ურ** და

უ-ო მაწარმოებლიანი. ესენი ერთია წარმოშობით, მაგრამ უფრო ძველია უ-ურ, დღეს უფრო მკვიდრია უ-ო, რომელიც ამჟამად ერთადერთი მაწარმოებელია უქონლობის სახელებისა.

უ-ურ (რაე-ნარევ ფუძეებთან დისიმილაციით: უ-ულ) გვხვდება რამდენიმე სახელში: უ-ბედ-ურ-ი, უ-წეს-ურ-ი, უ-მად-ურ-ი, უ-ძლ-ურ-ი... როგორც მაგალითებიდან ჩანს, ამ გზით არსებითაგან ზედსართავებია ნაწარმოები, ოღონდ უ-ფსკრ-ულ-ი (რომელიც „ფსკერ“-ისაგან არის ნაწარმოები) და უ-ჟმ-ურ-ი (უ-ჟამ-ურ-ი) არსებითად არის ქცეული. ასეთი წარმოება ორიოდ შემთხვევაში ზედსართავთა ფუძეებისაგანაც გვხვდება: კეთ-ილი - უ-კეთ-ურ-ი, წმი(ნ)და - უ-წმი(ნ)დ-ურ-ი.

უ-ო ჩვეულებრივი მაწარმოებელია უქონლობის სახელებისა არსებითაგან: უ-გულ-ო, უ-კბილ-ო, უ-ხელ-ო, უ-წყლ-ო... ზოგ შემთხვევაში მსგავსი წარმოების სახელები მხლებელთაგანაც გვხვდება: უ-თუ-ო, უ-ებრ-ო (=რომელსაც მსგავსი არ ჰყავს, ვისაც ტოლი არა ჰყავს...).

სამხრულ კილოებში უქონლობა-უყოლობის სახელები შედარებით ნაკლები დასტურდება ვიდრე მქონებლობისა.

სამხრულ დიალექტებში უქონლობის სახელები იწარმოება უ-ო და უ-ურ აფიქსებით.

უ-ო აფიქსიანი წარმოება უ-ურ აფიქსთან შედარებით მრავალრიცხოვანი და გავრცელებულია და ის დაერთვის ნებისმიერ ხმოვანზე დაბოლოებულ ფუძეს.

უ-ო აფიქსებით ნაწარმოები უქონლობის არსებითი სახელები: *ურჯულო, უსიმინდო, უფეხოთ, უფქვილო...*

უ-ო მაწარმოებელი ზედსართავ სახელთან: *უთეთრო, უშავო,*

უ-ო მაწარმოებელი ნაცვალსახელებთან: *ურემოთ, უშენოთ, უმისოთ...*

უ-ო კონფიქსის ნაცვლად გვხვდება უ-ურ//ულ: *უქეიფურად, უკაცრაულათ...*

უ-ო კონფიქსი გვხვდება რთულფუძიან სახელებთან: *უხელსაქმრო, უცხვირპირო, უსინდისნამუსო...*

უ-ურ: სამხრულ კილოებში სიტყვებს დაერთვის კონფიქსი უ-ურ (//უ-ულ): *უწვერული, უგემური, უმადური, უღვედურია...*

უ-ულ: გვხვდება რამდენიმე სახელში: *უფერულია, უწვერული*

შეიძლება დავასკვნათ, რომ უქონლობის სახელებში პროდუქტიულია უ-ო აფიქსიანი წარმოება.

უ-ურ მაწარმოებლის დართვა განსაზღვრულ პირობებს მოითხოვს სამხრულ კილოებში: ა) დაერთვის უმარცვლო ან ერთმარცვლიან ქართული წარმოების სახელებს. ბ) ხმოვანფუძიანთაგან დაერთვის მხოლოდ ა, ე ხმოვანზე დაბოლოებულ სახელებს, უ-ურ კონფიქსით ნაწარმოები უქონლობის სახელები ნაკლებია.

1. 3. წარმომავლობის სახელთა წარმოება

წარმომავლობის სახელებს აწარმოებს სუფიქსები: -ელ; -ურ; -იურ; -ეულ; -დელ; -იონ.

-ელ: -ელ სუფიქსი ადამიანთა სადაურობისა და წარმომავლობის მაჩვენებელია. იგი დაერთვის გეოგრაფიულსა და ადგილის სახელებს და აღნიშნავს ფუძით დასახელებული პუნქტის მკვიდრს, მცხოვრებს: აზი-ელ-ი, კავკასი-ელ-ი, ესპან-ელ-ი, ეგვიპტ-ელ-ი, ვაკ-ელ-ი, თემ-ელ-ი, უზნ-ელ-ი, ფრონტ-ელ-ი...

-ელ-ის თავდაპირველი ფუნქცია იყო ეჩვენებინა რომელიმე რელიგიის მიმდევრობა ან აღენიშნა შთამომავლობა და მემკვიდრეობა (ლევიტელი = ლევის ჩამომავალი, ილ. აბულაძე). ცნობილია, რომ ძველსავე ქართულში ამ როლში -ეან // -იან სუფიქსი გამოდიოდა: მაჰმად-იან-ი, ქრისტ-იან-ი... მოგვიანებით -იან სუფიქსი ქონების აღმნიშვნელ სახელთა მაწარმოებელი გახდა. ადამიანთა წარმომავლობისა და რისამე მიმდევრობის ჩვენება -ელ სუფიქს დაეკისრა: სამარიტ-ელ-ი, სპარს-ელ-ი.

ზ.სარჯველაძე მიუთითებს, რომ წარმომავლობას, ან მიმდევრობას აწარმოებს -ეან სუფიქსი (ადამეანი, აბრამეანი, ნესტორეანი...) ... -იან ვარიანტი X-XI საუკუნეებიდან გამოვლინდება.

შავშურში ერთმანეთის პარალელურად დასტურდება უცხო ენის გავლენით მიღებული და ფონეტიკურად სახეცვლილი ხრისტიანი//ხლისტიანი ფორმები.

ელ- სუფისი სამხრულ კილოებში ჩვეულებრივად აწარმოებს სადაურობა - წარმომავლობის სახელებს: მაჭახლეღმა, ბაზგირეთელმა, ოღრაველეღი, ბორჩხელი, საციხურელი...

-ელ სუფიქსი გვხვდება -ურ//-ულ სუფიქსის ნაცვლად: ძველანდელი...

-ელ სუფიქსის საპირისპიროდ -ურ სუფიქსი გეოგრაფიულ სახელებზე დართვით არაადამიანთა წარმომავლობა-სადაურობის მაჩვენებელია: ებრა-ულ-ი, ფშა-ურ-ი, იონი-ურ-ი, გელაქნ-ურ-ი... შდრ.: გელაქნ-ელ-ი კაცი - გელაქნ-ურ-ი ნივთი. ასეთი განსხვავება-ელ და -ურ სუფიქს შორის მხოლოდ სამწერლო ენასა და ზოგ კილოშია გატარებული, მაგრამ ზოგიერთი კილო -ელ სუფიქსს მარტო ადამიანებზე კი არა, სხვა საგნებზედაც ხმარობს და -ურ სუფიქსს, პირიქით, კაცის ვინაობის გამოსახატავდაც.

-ურ სუფიქსით ზოგჯერ ადამიანთა სადაურობაც აღნიშნება: ქუთათ-ურ-ი კაცი, გურ-ულ-ი კაცი... მეგრულში კი ყველა შემთხვევაში -ურ თანაბრად აღნიშნავს ადამიანისა და არაადამიანის წარმომავლობას: ბანძ-ურ-ი = „ბანძ-ელ-ი“, შდრ. გურ-ულ-ი: ა) გურული ქალი, ბ) გურული ვაჭლი. დასავლურ დიალექტში -ურ სუფიქსის გამოვლენა მეგრულის გავლენით აიხსნება, მაგრამ ეს მოვლენა აღმოსავლური დიალექტებისთვისაც არის დამახასიათებელი. თქმულიდან გამომდინარე კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ ეს ორი შემთხვევა ერთმანეთთან სხვადასხვა მიმართებაშია: -ელ და -ურ აფიქსთა ამგვარი დაპირისპირება ქართულისათვის ტიპური არ ჩანს და იგი გვიანდელი გრამატიკული მოვლენაა.

-ურ სუფიქსმა ახალი ფუნქცია შეიძინა, იგი თვისების აღმნიშვნელ სახელთა მაწარმოებელი გახდა, ეს მოვლენა მე-11 საუკუნეში ჩნდება ქართულში.

ახალ ქართულში -ურ სუფიქსი თვისების აღმნიშვნელ სახელთა ყველაზე აქტიური მაწარმოებელია. იგი დაერთვის როგორც ქართულს, ასევე უცხო წარმომავლობის სახელებს და აღნიშნავს თვისებას ძირეულ საგანთან მიმართებით: ბრიყვული, ბერული, ფერწერული, ჯადოქრული...

-ურ//ულ პროდუქტიული სუფიქსია, რომელიც სხვადასხვა შინაარსობრივი ჯგუფის სახელებს აწარმოებს სამხრულ დიალექტებში.

სამხრულში -ურ//ულ არ განასხვავებს ვინ და რა ჯგუფის სახელებს; ნორმად ითვლება ამ სუფიქსით ადამიანთა სადაურობის აღნიშვნა: *გურჯული, მაჭახლურაჲ, ხობლევეურ, ქართულაჲ...*

-ელ სუფიქსის ნაცვლად -ულ სუფიქსი გამოიყენება: *ქართული, მურღულუღრი...*

-ურ სუფიქსი გვხვდება ასევე მრავლობითიან ფორმებშიც: *მემლექეთურები, ქედურები...*

-ურ//ულ სუფიქსი აგრეთვე დაერთვის სახელებს -ეთ, -ელ სუფიქსის ნაცვლად:

ბაზგირული...

სადაურობის აღნიშვნის ის წესი, რომ -ელ სუფიქსი ადამიანთა წარმომავლობას აღნიშნავს, ხოლო -ურ სუფიქსი არაადამიანთა წარმომავლობას, სამხრულში მტკიცე არ არის: -ელ სუფიქსით აღნიშნება რა ჯგუფის საგანთა წარმომავლობაც, ხოლო -ურ//ულ სუფიქსით - ვინ ჯგუფის სახელთა სადაურობაც.

-ელ: *ისტამბოლელი, ქართველი,*

ურ//ულ: ჭვანურაჲ, ბაზგირული, ვანაძურაჲ...

სამხრულში ხშირია -ურ სუფიქსი ზედსართავთა საწარმოებლად - დაერთვის როგორც ზედსართავს, ასევე პირის ნაცვალსახელსაც: *შენური, თქვენური, შენებურა, თქვენებური, ძველური...*

ეს მოვლენა, -ელ და -ურ//ულ აფიქსების განურჩეველი გამოყენება ვინ და რა ჯგუფის სახელებთან ისე ფართოდ გავრცელებული, თვალში საცემი, არ ჩანს არც ერთ სხვა დიალექტში, როგორც შავშურსა და ზემო აჭარულში.

ვინ ჯგუფის სახელთაგან სადაურობის სახელი -იერ//იელ სუფიქსითაც იწარმოება: *სოფლიერი, სოფლიელებმა...*

აფიქსური წარმოების პარალელურად სადაურობა ზოგჯერ აღნიშნება შესაბამისი ძირეული სახელით, უაფიქსოდ: *მურღული, მაჭახელი...*

-დელ: -დელ სუფიქსი დროის აღნიშვნელ სიტყვებს დაერთვის და როდინდებობასა და წარმომავლობას აღნიშნავს: *ახლანდელ, ძველანდელი, ამეზლამდელი, მაშინდელი...*

ამრიგად, წარმომავლობის სახელებს სამხრულ კილოებში აწარმოებს -ელ და -ურ სუფიქსები. ამ სუფიქსთა განაწილების წესი, რომ -ელ სუფიქსი ადამიანთა წარმომავლობას აღნიშნავს, ხოლო -ურ სუფიქსი არაადამიანთა წარმომავლობას, სამხრულში მტკიცე არ არის: -ელ სუფიქსით აღნიშნება რა ჯგუფის საგანთა წარმომავლობაც, ხოლო -ურ//ულ სუფიქსით - ვინ ჯგუფის სახელთა სადაურობაც, დასტურდება შემთხვევები, როცა ერთსა

და იმავე მაგალითში ერთ შემთხვევაში -ელ სუფიქსი, ხოლო მეორე შემთხვევაში -ურ გვხვდება. ასევე უნდა აღინიშნოს რომ -ეთ, -ელ სუფიქსების ნაცვლადაც -ურ სუფიქსი გამოიყენება.

1. 4. აბსტრაქტულ სახელთა წარმოება

აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებელია სუფიქსები: **ობა, ება, სი-ე** (სი-ო).

-ება და -ობა სუფიქსები აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებელია, მაგრამ ერთმანეთის ნაცვლად ისინი არ იხმარება. ქართულ სალიტერატურო ენაში გავაქვს ამ მხრივ გარკვეული ნორმა და ტრადიციას მტკიცედ ვიცავთ.

აბსტრაქტულ სახელთა წარმოქმნის მხრივ საგრძნობი სხვაობა შეიმჩნევა ძველსა და ახალ ქართულში: ა) ახალ ქართულს -ობა სუფიქსის ნაცვლად ძველ ქართულში ხშირად -ება სუფიქსი იხმარება; ბ) ძველ ქართულში პრეფიქს-სუფიქსური წარმოება ახალში ხშირად შეცვლილია ოდენპრეფიქსული წარმოებით: სიმკნწ - მხნეობა.

-ობა. ეს სუფიქსი საწყისური წარმოშობისაა და რთულია. დღეს მას სახელთან მეტი კავშირი აქვს, ვიდრე ზმნასთან. -ობა განყენებულ ცნებათა სახელებს აწარმოებს არსებით სახელთაგან და მოქმედებითი გვარის მიმღეობათაგან: ძმ-ობა, მეგობრ-ობა, მტრ-ობა... მშენებლ-ობა, დამაჯერებლ-ობა... -ობა სუფიქსით ნაწარმოებმა სახელმა შეიძლება კონკრეტული მნიშვნელობაც მოიპოვოს: ამ შემთხვევაში ის იქნება კრებითი (კოლექტიური) სახელი: მაგ., „სტუდენტობას“ ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: აბსტრაქტული („ამ ვაჟს სტუდენტობა ძალიან მოუხდა“) და კონკრეტული (დღეს სტუდენტობა უნივერსიტეტის ეზოში შეგროვდა“). მსგავსი მაგალითებია: **ქართველობა, მეზობლობა, ძმობა...** -ობა-თია ნაწარმოები ზმნიზედური გამოთქმები წონა-ზომისა და სხვა სახელთაგან: გირვანქობით, ფუთობით, მეტრობით, წლობით... დამოუკიდებლად -ობ სუფიქსი რამდენიმე სიტყვაში იხმარება; ესენია: **მალლ-ობ-ი, ფერდ-ობ-ი**, ამავე წესით ახლად გაკეთებულია: **ფართ-ობ-ი...**

-ობა სუფიქსით წარმოქმნილი სახელები, სამხრულ დიალექტებში.

-ობა სუფიქსი ყველა სუფიქსური მაწარმოებლის ფონზე, პირველ ადგილას დგას თავისი სიხშირით: **მოყრილობა, კარგობა, დობტორობა, მარხულობა, ჭალობა, ავატყოფობა....**

-ობა სუფიქსი მოქმედების აღმნიშვნელი სახელებისაგან აწარმოებს აბსტრაქტულ სახელებს: *საქმობა, ღალატობა, მერაყობა...*

სი-ე კონფიქსით ნაწარმოები აბსტრაქტული სახელი დაირთავს -ობა სუფიქსს, გვაქვს ორმაგი წარმოება: *სიცოცხლობა,*

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ -ობა სუფიქსი დაერთვის აგრეთვე სა-ე კონფიქსით ნაწარმოებ აბსტრაქტულ სახელებს: *საძმეობა...*

-ობა სუფიქსს სამხრულში სხვა ფუნქციაც აქვს, ენაცვლება მრავლობითობის -ებ სუფიქსს: *თქვენობიდან, ამბავობა, ბერობა...*

-ობა სუფიქსი დაერთვის ზედსართავს, წარმოიქმნება ზმნიზედის მნიშვნელობის მქონე სიტყვები: *ძველობაში, ლამაზობით...*

-ება-ც ისეთივე წარმოშობის სუფიქსია, როგორც -ობა, მაგრამ დღეს მას ზოგ შემთხვევაში თითქოს არც კი აქვს კავშირი საწყისთანო. -ობა-საგან განსხვავებით, ის -იერ-ზე გათავებულ ზედსართავთაგან აწარმოებს განყენებულ სახელებს: *ბედნიერ-ება, გონიერ-ება, კადნიერ-ება...* ზმნური წარმოშობისაა, მაგრამ დღეს სახელია: ცხოვრ-ება; ზმნური ფორმა აქვს ფუძედ არს-ება-ს. ზმნის ფორმა მიმღეობად არის გამოყენებული და ამისაგან შემდეგ აბსტრაქტული სახელია ნაწარმოები: ღირს, ღირს-ი, ღირს-ება.

-ება სუფიქსით ნაწარმოები სახელები სამხრულ კილოებში იშვიათად გვხვდება. ყველაზე აქტიური, ცოცხალი და მოქმედი მაწარმოებელია -ობა სუფიქსი. ის დაერთვის ყოველგვარ სახელს, როგორც ქართულს ასევე უცხოური წარმომავლობისას, მარტივსაც და ნაწარმოებსაც.

-ობა სუფიქსი ასევე დაერთვის -ეულ სუფიქსით ნაწარმოებ სახელებს.

1. 5. დანიშნულების სახელთა წარმოება

დანიშნულების, განკუთვნიების შინაარსის გამომხატველი სახელები იწარმოება: სა-ე, სა-ო, სა-ურ აფიქსებით.

როგორც ვხედავთ, პრეფიქსი ყველგან ერთია, განსხვავებას ქმნის სუფიქსი. აღნიშნული პრეფიქს-სუფიქსებიდან სამხრულში გვხვდება სა-ე, სა-ო აფიქსებით ნაწარმოები სახელები.

სა-ე გამოხატავს დანიშნულებას, განკუთვნებას: *სა-ქათმ-ე, სა-ყურ-ე, სა-თვალ-ე, სა-ყინულ-ე* და სხვა. მრავალ სახელს ზედსართაობა დაკარგული აქვს საზღვრულის ჩავარდნის გამო და არსებითად ქცეულან: *საღორე, ღორისთვის განკუთვნილი ადგილი; საყურე, ყურისთვის დანიშნული სამკაული და მისთ.* რა თქმა უნდა, ზედსართაული გაგებაც შეიძლება შენარჩუნდეს: *სა-ურმ-ე (გზა), სა-ჩოხ-ე (შალი), სა-პერანგ-ე (მასალა)...*

სა-ე: როგორც აღვნიშნეთ სა-ე კონფიქსი სამხრულ დიალექტებში დანიშნულების სახელების მაწარმოებელია: *სასკვირე, საძროხე, სათივე, სათიკნე, საახორე...*

სა-ო იგივეა მნიშვნელობით, რაც სა-ე, ოღონდ ამას მეტი სასიცოცხლო ძალა აქვს: ახალ-ახალი სიტყვებისგან ეს აწარმოებს სახელებს, რომლებიც უმეტესად ზედსართავებია: *სა-ეიქ-ო, სა-ჯარ-ო, სა-ქვეყნ-ო, სა-უნივერსიტეტ-ო...* ბევრ ასეთ სახელს არსებითის მნიშვნელობა აქვს მოპოვებული: *სა-სადილ-ო, სა-მზარეულ-ო, სა-მრეკლ-ო* და სხვა.

სა-ო კონფიქსიანი სახელი სამხრულ დიალექტებში ძირითადად დანიშნულება-განკუთვნებას აღნიშნავს: *საქორწინო, სადოდოფლო, სათითო, სადედაბრო...*

სა-ო კონფიქსი დაერთვის ზედსართავსაც: *სადილო...*

სა-ო, სა-ე: სა-ო, სა-ე დაერთვის ასევე რთულფუძიან სიტყვებსაც: *საგულდაგულოთ, საპურმარილოთ, საგულმკერდე...*

სა- პრეფიქსი და მასთან ერთად სხვადასხვა სუფიქსი დანიშნულების სახელებს აწარმოებს. ტოპონიმებშიც მათ თითქმის იგივე დანიშნულება — თვისების გამოხატვის ფუნქცია აქვს, რომელიც ხშირად სიმრავლესაც უკავშირდება. რჩება შთაბეჭდილება, რომ სა- პრეფიქსიანი კონფიქსებში დანიშნულებას სწორედ პრეფიქსი გამოხატავს, მასთან მიერთებულ სუფიქსს კი დანიშნულების მნიშვნელობა არ უკავშირდება.

ჩანს, სა-ე და სა-ო კონფიქსებს თავდაპირველად საერთო ფუნქცია არ უნდა ჰქონოდა. სა- პრეფიქსი, როგორც აღვნიშნეთ, დანიშნულებას გამოხატავდა, -ე და -ო სუფიქსები კი განსხვავებული ფუნქციის მატარებლები იყვნენ.

სა-ურ: *სასამურაჲ, სანათურ, სანძიმური, საყელური...*

შეიძლება დავასკვნათ, რომ სა-ე კონფიქსი უმეტესად დანიშნულების სახელების მაწარმოებელია, სა-ო კონფიქსი კი დანიშნულება-განკუთვნებისა.

სა-ო იგივეა მნიშვნელობით, რაც სა-ე, ოღონდ ამას მეტი სასიცოცხლო ძალა აქვს: ახალ-ახალი სიტყვებისგან აწარმოებს სახელებს.

1. 6. წინა ვითარების სახელების წარმოება

წინა ვითარების სახელთა საწარმოებლად გვაქვს ნა-არ და ნა-ევ აფიქსიანი წარმოება, „რომლებიც ერთია ფუნქციით, მაგრამ ერთფუძესთან შეიძლება ერთი წარმოება იყოს დამკვიდრებული, მეორესთან — მეორე: „ქმარ“ სიტყვისაგან ნა-ქმარ-ევ-ი ითქმის (და არა ნა-ქმარ-ალ-ი), მაგრამ ცოლისაგან — ნა-ცოლ-არ-ი... დიალექტებში ნაცოლარის გვერდით ნა-ცოლ-ევ-იც გვხვდება. რატომ ნა-არ და ნა-ევ? ორივე აფიქსისათვის პრეფიქსი (ნა-) საერთოა, სუფიქსი კი —სხვადასხვა (-ევ, -არ). ცალკე აღებული -ევ და -არ სუფიქსები სახელებთან განსხვავებული ფუნქციის მატარებელნი არიან.

ქართულში გვხვდება წინავითარების სახელების პარალელური წარმოება: ნაზამთრი//ნაზამთრალი//ნაზამთრევი, ნასისხლი//ნასისხლარი//ნასისხლევი, ნაქალაქარი//ნაქალაქევი, ნაბაგარი//ნაბაგევი...

სამხრულში წინა ვითარების სახელები იწარმოება ნა-ევ, ნა-არ აფიქსებით, ვითარება ასეთია:

ნა-ევ: ნაფურნევი, ნახორევი, ნასახლევი, ნაბოსტნევი, ნაბოსტნალი... უკანასკნელი მაგალითი ვფიქრობ, ნა-არ კონფიქსის ფონეტიკური პროცესის შედეგი უნდა იყოს.

-ევ სუფიქსის ოდინდელი ფუნქცია იგრძნობა -ევ-ან სუფიქსიან სახელებშიც, როდესაც პარალელური ფორმები დასტურდება: ბოსლევანი//ბოსლევი...

მსგავს ფორმებში თითქოს ჩანს -ევ სუფიქსის უძველესი ფუნქცია, აღნიშნოს მრავლობითობა.

ნა-არ//ნა-ალ:

ნა-არ აფიქსები დაერთვის სიტყვებს და აღნიშნავს ადგილს, სადაც იყო ნაგებობა, მაგრამ მისგან მხოლოდ ნანგრევებიღაა დარჩენილი: ნაქილისარი, ნაციხვარი, ნასახლარი, ნაქილისვარი, ნაფეტვარაი...

ნა-ალ: ნასაყდრალი, ნაფურნალი...

ამრიგად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ **ნა-ევ** კონფიქსის ნაცვლად გვხვდება **ნა-ალ**, ასევე გვაქვს **-ევ** სუფიქსის წარმოების ადრინდელი წესის დადასტურების შემთხვევები-აღნიშნოს მრავლობითობა.

გვხვდება ასევე **ნა-არ** აფიქსებთ ნაწარმოები სახელები.

1. 7. ხელობის სახელთა წარმოება

ხელობის გამოსახატავად გვაქვს ორი წყვილი აფიქსი: **მე-ე** და **მე-ურ**.

სამხრულ კილოებშიც ჩვეულებრივად გამოიყენება **მე-ე** და **მე-ურ** აფიქსები. **მე-ე** კონფიქსი დაერთვის ფუძეს და გამოხატავს რისამე კეთებაში დახელოვნებულ პირს, სპეციალისტს: *მეზალე, მესაქონლე, მეთხე...*

მე-ურ: *მემთევრი (<მემთეური), მეტყეური, მეკენტური...*

შიეძლება დავასკვნათ: ძირითადი მაწარმოებელია **მე-ე** კონფიქსი, მაგრამ გვხვდება **მე-ურ** მაწარმოებლიანი ფორმებიც, რომელთა დიდი ნაწილი ძველ ქართულში ჩანს ჩამოყალიბებული: *მეტყეური, მეკენტური...*

1. 8. გეოგრაფიულ სახელთა წარმოება

სამხრულ კილოებში პროდუქტიულია გეოგრაფიულ სახელთა სუფიქსური წარმოება. ქართულ სუფიქსთაგან გამოიყენება: **-ეთ**, **-ით**, **-ოთ**, **-უთ**, **-ათ**, **-თა**, **-ა**, **-ურ//~~-ულ~~**, **-არ//~~-ალ~~**, **-ილ**, **-ელ**, **-ოლ**, **-ან**, **-ომ**, **-ებ**, **-ობ//~~-ოფ~~**, **-ანთ//~~-ენტ~~**, **-ოვან**, **-იან**, **-ნალ**, **-ფხე**, **-უნა**, **-იმ**, **-ევ**, **-ობ//~~-უხ~~//~~-ხ~~**.

ჩამოთვლილ სუფიქსთაგან ზოგი უფრო ხშირად გამოიყენება, ზოგი შედარებით ნაკლებად.

მიუხედავად იმისა, რომ სამხრული კილოების ნაწილი თურქულ ენაზე საუბრობს (თურქეთის რესპუბლიკაში შედის), მაინც დღემდე შემონახულია ქართული წარმოების აფიქსები, რაც კარგად ვლინდება გეოგრაფიულ სახელთა წარმოების დროს.

სამხრულ კილოებში **-ეთ** სუფიქსი გამოხატავს კრებითობას ან მრავლობითობას, მაგალითები შავშურიდან: *ბაზგირეთი, ივეთი, მაჩხატეთი, მიქელეთი, ტბეთი, წეთილეთი, წითვეთი, ოქრობაგეთი, ასალმეთი, გოგოლეთი, ვაკეთი, თაუზეთი, თეთროზეთი,*

ნადირეთი, ორონიკეთი, პერანეთი, სუანეთი, უკანეთი, ფიქალეთი, ციალეთი, ხილვეთი, ბარდეთი...

გეოგრაფიული სახელებია კლარჯულში: გადამეთი, გოროშეთი, მაწალახეთი, ჯობარეთი, მახულეთი, წეთილეთი, სუქელეთი, ქურციკეთი, წინწკალეთი, ქამელეთი, ფიჩხეთი, იფხრიეთი, შულლიეთი, ქვამჩირეთი, ქვამჩირეთი, კაპარჭეთი, კორიდეთი, ქობეკეთი, კოკოლეთი, ტბეთი, ფოროსეთი, გოგლიეთი, ჩხალეთი, საბარეთი, მურჯიკეთი, აბლესენეთი, მუსლეთი, ქითანეთი, მასხეთი, დუდუმეთი, კარავეთი, არავეთი, ჯერეთი....

აჭარულში: ლაკლაკეთი, ტომაშეთი, ძამლეთი/ზამლეთი, ცინარეთი, ბელლეთი, ტბეთი, ქაშვეთი, კორომხეთი, არაკეთი, ჩიქუნეთი, აკვანეთი, ბაბაქეთი, ბრევეთი, გელიარჩვეთი, გორიეთი, გომპარეთი, გუდალეთი, თეთრიეთი, რიყეთი, კუნჭულეთი, მოფრინეთი, საქავრეთი, მიგურეთი...

-ურ: სამხრული კილოებში -ურ სუფიქსით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები მრავლადაა, რამდენიმე ათეულს აღწევს: მუშაური, ასმაური, ზინეური, სუმური, გალახურა, ბუჯური, ჯანათური, კუფატური, გალაზაური, ხანაჯაური, სონაური, ზაქური, ბისკინათური, გუგუცური, კამკასური, ჭიკატური, გუნათური, ოსანათური, აპირონური, ბურღაური, ბურღაურში, ბოღაური, ნანაური, მინაური, ჩაკითური, ნუთეხანური.

სამხრულ კილოების გეოგრაფიულ სახელებში -ურ სუფიქსის გვერდით გვხვდება მისი ფონეტიკური ვარიანტი -ულ: ნარნიკაული, ბარათელა, დახატულა, კორუჯულა, მანცული/ზანცული, მურღული, ჭერული, ჩაკიდული, არნაული, გურიტაული, კორზული<კორძული, ორთული, დაჭერული, პეტრული, კორსული, ჯანსული.

-ურა//ულა:

თაბელურა, თაბიკურა, ჭერულა...

-ა სუფიქსი საკმაოდ გავრცელებულია გეოგრაფიულ სახელებთან, ის დაერთვის მარტივ ფუძეს და დამოუკიდებელი მაწარმოებელია, არის შემთხვევები როდესაც გვხვდება სხვა სუფიქსებთან (-ეთ, ნარ, ოვან) ერთადაცდა მეორე მაწარმოებლის ფუნქცია აქვს: ტიტველაჲ, გვალაჲ, გიდელა, ჩდილაჲ, კიდობანაჲ, ედრანა, კამარა, კამარა,

ჭიდილა//ჩიდილა, კარჩხალა, ბაცა, კარსნია, სოლიანა, კორდოლა, ბორჩხა//ფორჩხა, დამპალა, თარლა, არხვა, ომანა, ფათიკაჲ//პატიკაჲ...

-ა სუფიქსი აგრეთვე დაერთვის თხზულ სახელებსაც:

თხიფება, დიდხევა, გულდიდა, თხილაგვერდა, კინაწილა, ქვაკაცა, თოვლაგვერდა, კალოპირაჲ...

-იან: -იან სუფიქსი დასტურდება ყოლა ქონების აღმნიშვნელ გეოგრაფიულ სახელებში:
ანწლიანი, ნეგლიანი, ბალიანი, ეკლიანი, წითლიანი, აფლიანი, გოდორიანი, ჭალიანი, ნარიანი, ფხავსიანი, მოცვიანი, ჟვეროიანი,

-იან მაწარმოებელი გეოგრაფიულ სახელებში ზოგჯერ კრებითობას მიუთითებს:
ჭკნავიანი (<ჭკნაცნარი), კენჭიანი (<კენჭნარი)...

-იან მაწარმოებელი აგრეთვე გვხვდება -ებ სუფიქსით ნაწარმოებ გეოგრაფიულ სახელებთანაც:

მოცვიანები, ლეკებიანი, მერცხლიანები...

-ებ: -ებ სუფიქსით ნაწარმოები გეოგრაფიული სახელები სამხრულ კილოებში არც თუ ისე ხშირად დასტურდება (შედარებით მეტია ზემო აჭარულში): *ახოები, ასკილები, ავაზნები, გიდელები თავრაჯულები, კაკლები, ონაგირები, კორდები, კიდობნები, ვენახები...*

აჭარულში ზოგ ტოპონიმს ერთვის ორმაგი აფიქსი, რომელთაგან მეორე -ებ სუფიქსია (შესაძლოა, შედარებით გვიან გაჩენილი), პირველი კი - ძირითადად -ეთ:

თეთრიეთები, მარიამეთები, ჯიქეთები, გვალათები, ადამურები, ჭერულები, ჩიხურები, თენარები, ლეკნარები, მაწაქნარები...

სამხრულ კილოთა მასალების მიხედვით დერივატად გამოყენებული პრეფიქსები რაოდენობით ცოტაა, შესაბამისად, არცთუ პროდუქტული.

პრეფიქსი-დერივატი ან ცალკე იხმარება, ან სუფიქსთან ერთად: მ-, მა-, მო-, უ-, სა-, ნა-, მი-, სი-, მე-...

ოდენპრეფიქსული წარმოების სახელთა დიდი წილი სამხრულში გეოგრაფიულ სახელებზე მოდის და ისიც შედარებით მცირეა, ასეა საქართველოს სხვა რეგიონებშიც. ზემოთ აღნიშნულ პრეფიქსთაგან პროდუქტიულია სა- და ნა- პრეფიქსები.

სა- პრეფიქსიანი სახელები: *საწუმპი, სახზოვრია, სასვენო...*

ნა-პრეფიქსიანი სახელები: *ნაკაფი, ნაფლატი, ნაღვარი, ნაგუთნი, ნათაკრი, ნადოჩხირი...*

შეიძლება დავასკვნათ, რომ სამხრულ კილოებში გეოგრაფიულ სახელეთა პროდუქტიული მაწარმოებელი -ეთ სუფიქსია.

პრეფიქსთაგან პროდუქტულია სა- და ნა- პრეფიქსები.

1. 9. ხარისხის სახელთა წარმოება.

ქართულში ხარისხის სამი ფორმა არსებობს: **დადებითი** (დიდი), **უფროობითი** (უდიდესი) და **ოდნაობითი** მოდილო. უფროობითსა და ოდნაობით სახელებს თავ-თავისი მაწარმოებელი აქვს; ესენია: **უ-ეს** და **მო-ო**.

სამხრულ კილოებში ოდნაობითი ხარისხის საწარმოებლად **მო-ო** აფიქსის გარდა გვხვდება **წა-ო** აფიქსიც.

მო-ო: ოდნაობითი ხარისხის აღსანიშნავად **მო-ო** აფიქსები დაერთვის ვითარებით ზედსართავ სახელებს: *მოთეთრო, მოშავო, მოყვითლო, მობერო...*

მო-ო კონფიქსი დაერთვის თურქულ ფუძეს და აწარმოებს ოდნაობითი ხარისხის ზედსართავ სახელებს: *მოსერსემო, მოშახო, მოსეფილო...*

წა-ო: ოდნაობითი ხარისხის ფორმათა საწარმოებლად სამხრულ კილოებში თითო-ოროლა შემთხვევაში **წა-ო** კონფიქსიც გვხვდება: *წაუზდელო, წაწითლო, წაბერო, წაზირკლო, წაბუშო...*

უ-ეს: იშვიათად, მაგრამ რამდენიმე ფორმაში გვხვდება **უ-ეს** კონფიქსიც: **ურღმესი, უშორესი...**

მაშასადამე, სამხრულ მეტყველებაში ჩვეულებრივ დასტურდება ოდნაობითი ხარისხის ფორმები **მო-ო** და **წა-ო** აფიქსებით ნაწარმოები, რაც შეეხება უფროობითი ხარისხის ფორმებს, იშვიათია და მას ენაცვლება აღწერითი წარმოება.

1. 10. კნინობით სახელთა წარმოება.

კნინობითი ფორმის წარმოება სალიტერატურო ქართულში მაინცდამაინც გავრცელებული არ არის მიუხედავად იმისა, რომ რამდენიმე მაწარმოებელი გვაქვს: **ა, იკ, ილ, უკ, უნ**. ბევრ მათგანს უფრო გადმონაშთის სახე აქვს, ვიდრე ცოცხალი მაწარმოებლისა.

სამხრული კილოებში ეს პრინციპი ნაკლებად ვრცელდება, რადგან საკმაოდ მდიდარია კნინობით სახელთა მაწარმოებლებით, ზოგი მათგანი ფართოდაა გავრცელებული, ზოგის ხმარება კი უფრო შეზღუდულია.

-ა: -ა სუფიქსი უმთავრესად ადამიანის საკუთარ სახელებს დაერთვის, იშვიათად საზოგადოსაც, მაგ. არჩილამ, უსუფამ, ზექიემ...

-იკო: დედიკო, ბიძიკო, მამიკო, ძამოკო...

-იკ-ა: მარიკა, ვარიკა ტიტლიკაი...

-უკ-ა: ქმარუკაი, ჯარუკაი, სახლუკაი, შვილუკაი...

-უნ-ა: ჭადუნა, დადუნა, კაკუნა, ციცუნა...

-ულ-ა: დედულაი, ნენულაი...

-იკ-ან-ა: ტიტლიკანამ, შიშლიკანამ...

-იკ-ელ-ა: მარიკელამ, ზურიკელამ...

-უკ-ელ-ა: ძროხუკელა, ბიჭუკელა...

-ურ-ა: ჭაკურაი...

-ატ-ა: ყურჭატამ...

-უტ-ან-ა: ჭუჭრუტანამ...

-უჭ-ან-ა: კუჭუჭანამ...

-უხ-ან-ა: ბებრუხანამ...

-აჯ-ან-ა: ახტაჯანამ...

შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სამხრულ კილოებში კნინობითი სახელების წარმოება საკმაოდ მრავალფეროვანია. ყველაზე გავრცელებული მაწარმოებელი -ა სუფიქსია, რომელიც საკუთარ სახელებსაც დაერთვის და საზოგადოსაც.

1. 11. მცენარეთა კრებულის სახელთა წარმოება

მცენარეთა კრებულის აღმნიშვნელ მაწარმოებლად ქართულში მოიპოვება სუფიქსი **ნარ (ნალ)**, რომელიც დაერთვის მცენარის ფუძეს და აღნიშნავს ადგილს, სადაც ბლომად მოიპოვება ფუძით დასახელებული მცენარე.

სამხრულ კილოებშიც -ნარ სუფიქსი გამოიყენება მცენარეთა კრებულის აღსანიშნავად, მაგრამ ეს წესი ყოველთვის დაცული არ არის, რადგან -ნარ სუფიქსი ზოგჯერ სხვა სახელებსაც დაერთვის და მიუთითებს ადგილზე, სადაც მრავლად მოიპოვება ფუძით აღნიშნული საგანი; მაგ: კენჭნარი, ქვანარი.

-ნარ: თხინნარი(ასიმ. თხილნარი), ფიჭნარი (< ფიჭვნარი), თენნარი (<თელნარი), მათოთნარი...

-ნარ (რაე-ნარეც ფუძეებთან დისიმილ. -ნალ): ჯირეკნალი, ზორტნალაჲ, ვერხვნალაი...

-ურ გამოვლენილია -ნარ-ის ფუნქციით: მალლაური...

მაშასადამე მცენარეთა კრებულის აღსანიშნავად სამხრულში ძირითადად გამოიყენება -ნარ (-ნალ) სუფიქსი.

სამხრული დიალექტებში მოქმედი სიტყვაწარმოებითი მოდელი არსებით სხვაობას არ გვიჩვენებს: აქ იგივე აფიქსები მოქმედებს (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ფონეტიკურ სახესხვაობას და უცხო ენიდან შემოსულ სიტყვებს) და ძირითადად იმგვარივე შინაარსის სახელებს აწარმოებს.

სამხრულ დიალექტთა მონაცემების გათვალისწინება ხშირად გვეხმარება უძველესი სიტყვაწარმოებითი ყალიბების გამოვლენაში.

სიტყვაწარმოების მექანიზმის თვალსაზრისით საინტერესოა სხვადასხვა პროცესთა გამოვლენის, აფიქსთა მონაცვლეობის შემთხვევები.

სახელთა წარმოქმნისას საწარმოებელ ფუძეზე ამა თუ იმ სუფიქსის დართვა ხშირად ამოსავალ ფუძეში ცვლილებას იწვევს. იკვეცება ან იკუმშება ფუძისეული ხმოვანი, იკარგება მთელი მარცვალი, ჩნდება ახალი ბგერა, ხოლო ზოგჯერ ცვლილებას განიცდის თვით აფიქსიც, არის შემთხვევები როდესაც ორმაგი წარმოებაც გვაქვს.

თავი II

ქართულ-თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები სამხრულ კილოებში

სამხრულ მეტყველებაში საერთოდ (შავშურში, კლარჯულში, ტაოურში, აჭარულში) არის ქართული და თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომლებშიც წარმოჩნდება

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობა, ეს საკითხი შეისწავლა მ. ბარამიძემ კლარჯული დიალექტისა და ასეთი ლექსიკის სამი ჯგუფი გამოყო:

1. თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულებიც თურქულია ან სხვა ენიდანაა შემოსული თურქულში (თურქიზმები).

2. ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები.

3. თურქულ ძირეულთაგან ქართული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები.

2. 1. სამხრული ლექსიკის გარკვეულ ნაწილს შეადგენს თურქიზმები - თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულებიც თურქულია ან სხვა ენიდანაა შესული თურქულში.

-ლი: -ლი სუფიქსი დაერთვის თურქულ სიტყვებს და მნიშვნელობით უტოლდება ქართულ -იან სუფიქსს: *ყიიმეთლი, იაშლი, ყირათლი, იელოლი, ბორჯლი, იარალი...*

ჯი|ჯე|ჯა|ჩა|ჩე ქართული მაწარმოებლების -ურ//-ულ, მე-ე აფიქსების შესაბამისია:

-ჯი: *დემირჯი, სულთაჯი, ჩაიღჯი, ჰალჯი, ფურუნჯი, ტათლიჯი...*

-ჯი რთულფუძიან სახელებთან: *ქეფინსოიჯი...*

-ჯა//ჯე: *გურჯიჯა, ეფეიჯა, ოყათარჯა, გურჯიჯე, ინგლისჯე...*

-სუზ სუფიქსი სამხრულ მეტყველებაში გამოხატავს უქონლობას: *მერხემეთსუზი, ბილგისუზი, რაჰათსუზი...*

-ლულ//-ულ: *მეზელული, გენილული, იეშილული, ტამაზლული, იუსული, ყეისული, ბოზული...*

2. 2. *ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები.* სამხრულ მეტყველებაში საერთოდ ცოტაა თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა ძირეული მასალა ქართულია, მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს: *კალაიჯი, ნადჯი, ჭიბონჯი, სიმღერაჯი...*

2. 3. ქართული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულები თურქულია.

სამხრულ კილოებში ქართული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულები თურქულია, საკმაოდ გავრცელებული პროცესია და შემდეგნაირად იწარმოება:

-იან: -იან სუფიქსი დაერთვის თურქულ სიტყვებს და ჩვეულებრივად აწარმოებს მქონებლობას: *აბდესიანი, მერაყებიანი, ჰერსიანი, საბრიანი...*

-იან სუფიქსი თურქული სიტყვების რთულფუძიან სახელებთან: *ყირმიზფეშტამლიანი, სიხმასირმიანი...*

-ობა: სუფიქსი დაერთვის თურქულ სახელებს და (ისევე როგორც ქართულ ფუძეებზე დართვის დროს) აწარმოებს აბსტრაქტულ სახელებს: *იეთიმობა, იასალობა, ხარმანობა, ევლიობა, ყურბეთობა...*

-ობა დაერთვის -ჯი, -ლი სუფიქსიან სახელებს: *სუნნეთჯობა, ნიშანლობა...*

-ურ: -ურ სუფიქსი ჩვეულებრივად წარმომავლობის სიტყვებს დაერთვის: *მემლექეთური, ჰიქმეთური...*

მო-ო კონფიქსი აწარმოებს თურქულ ზედსართავ სახელებს: *მოსერსემო, მოსეფილო, მოშახო...*

უ-ო კონფიქსი აწარმოებს თურქული წარმოშობის უქონლობის სახელებს: *უჰაზმეთოთ, უყენეჩოთ, უდუგუნო...*

სამხრულ მეტყველებაში არის ქართული და თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომლებშიც წარმოჩნდება ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობა, ასეთი ლექსიკის სხვადასხვა ჯგუფი გამოიყოფა: ა) თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულებიც თურქულია ან სხვა ენიდანაა შემოსული თურქულში. ბ) ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები. გ) თურქულ ძირეულთაგან თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები.

ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები ნაკლებად გვხვდება, მაგრამ მრავლადაა ქართული აფიქსებით ნაწარმოები თურქული სიტყვები.

თავი III

კომპოზიციები

სამხრული სიტყვაწარმოების ერთი, საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ნაწილი კომპოზიტია. რთული სახელები ჩვეულებრივ მსაზღვრელ-საზღვრულებია, წყობა ხან პოსტპოზიური, ხანაც პრეპოზიციური.

სამხრულ კილოებში კომპოზიტების სხვადასხვა ჯგუფი დასტურდება. გვხვდება გაორკეცებულ ფუძიანი კომპოზიტები, ხშირია სხვადასხვაფუძიანი კომპოზიტი, გვხვდება ატრიბუტული და სუბსტანტიური მსაზღვრელ-საზღვრულისაგან მომდინარე კომპოზიტები...

სამხრულ მასალაზე დაყრდნობით შეიძლება ვიმსჯელოთ სახელთა წარმოქმნაზე კომპოზიციის გზით. ამ თვალსაზრისით, შეიძლება შევხვდეთ არსებითი სახელისა და არსებითი სახელის; ზედსართავისა + არსებითი სახელის, სახელისა და სახელზმნის შეერთებით ფუძეთა წარმოქმნის შემთხვევებს.

3.1. გაორკეცებულფუძიანი კომპოზიტები: გაორკეცებულია არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი, ნაცვალსახელი და ასევე ნაზმნარი სახელები: *ჭალა-ჭალა, ზაფხულ-ზაფხულ, სოფელ-სოფელ, წმინდა-წმინდა, ნაირ-ნაირი, ხუთ-ხუთი, სამ-სამი, შენ-შენათ, ცურვი-ცურვით, გორვა-გორვაში,*

გაორკეცებულფუძიანი კომპოზიტები თურქული ფუძეებით: *ყერი-ყერში, ჰემენ-ჰემენ, ჩეშიტ-ჩეშიტი...*

3.2. ასონანსური კომპოზიტები: ა. შანიძემ ასონანსი უწოდა სალიტერატურო ქართულსა და დიალექტებში, ასევე ზეპირ მეტყველებაში გავრცელებულ მოვლენას - სიტყვის განმეორებას წინა თანხმოვნის შეცვლით (საჭმელი-მაჭმელი, დელე-მელე, ხათრი-მათრი...) და მიუთითა, რომ იგი უნდა განვასხვავოთ ბგერათა გაორკეცებისაგან.

ასონანსი მიჩნეულია მხატვრული გამოსახვის ისეთ საშუალებად, რომელიც ახლოს დგას ალიტერაციასთან.

განსაკუთრებით გავრცელებულია გადაბგერება სამხრულ კილოებში. ფართოდ არის გავრცელებული ისეთი ასონანსური კომპოზიციები, რომელთა მეორე კომპონენტში შეცვლილია პირველი ნაწილის პირველი მარცვლის პირველი თანხმოვანი: *ჩირ-მირ, ჭალაში-მალაში, ღელე-მელე, წყალი-მალი, ეჩო-მეჩო...*

ასონანსური კომპოზიციის ნაწილები თურქულია: *თორბა-მორბა, ყაბი-მაბი, ტაიები-მაიები, ემიები-მემიები...*

3.3. ნაირფუძიანი კომპოზიციები. ნაირფუძიანი კომპოზიციების კომპონენტებად სხვადასხვა ფუძეა. ბევრია არსებითი სახელებით შედგენილი ორცნებიანი კომპოზიცი. თანხმოვანფუძიანი პირველი კომპონენტი უმეტესად ფუძის სახითაა: *ნალ-მუხი, კარ-მიდამო, ზამთარ-ზაფხულ...*

სამხრულ მასალაზე დაყრდნობით საინტერესო მასალა გვაქვს სახელთა წარმოქმნაზე კომპოზიციის გზით. ამ თვალსაზრისით, შეიძლება შევხვდეთ არსებითი სახელისა და არსებითი სახელის; ზედსართავისა + არსებითი სახელის, სახელისა და სახელზმნის შეერთებით ფუძეთა წარმოქმნის შემთხვევებს.

გვხვდება სხვადასხვა მეტყველების ნაწილთა შეერთებით მიღებული კომპოზიციები, რიცხვითი სახელი და არსებითი, არსებითი და ზმნიზედა, დასტურდება ზმნური ფორმებით შედგენილი კომპოზიციებიც. კომპოზიციტა სხვა სახეებთან შედარებით ბევრია მსაზღვრელ-საზღვრულისაგან მომდინარე კომპოზიციები.

მსაზღვრელ-საზღვრულისაგან მომდინარე კომპოზიციები უმეტესად გეოგრაფიული სახელებია. გვხვდება როგორც ატრიბუტული, ისე გენეტიური მსაზღვრელის შემცველი კომპოზიციები. ატრიბუტულ მსაზღვრელიანებში არის როგორც პირდაპირი, ისე შებრუნებული რიგისა.

თავი IV

სახელზმნის წარმოება

სახელზმნა განეკუთვნება უპირო ზმნებს ანუ უფლებებს. სახელზმნა სახელის ნიშნებსაც ატარებს და ზმნისასაც, მისი ადგილი მაინც უფრო ზმნათა სისტემაშია, ვიდრე

სახელისაში, იმიტომ რომ ზმნასთან მას აერთიანებს ლექსიკური შინაარსი, წარმოება და გამოყენება მესამე სერიის ფორმათათვის.

სამხრულ კილოებში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და საინტერესო საკითხი სახელზმნაა, რომელიც გამოირჩევა სხვადასხვა თავისებურებით.

სამხრულ კილოებში საყურადღებოა საწყისისა და მიმღობის ფორმათა წარმოების თავისებურებები.

4.1. საწყისის წარმოება.

ერთთემიან და ფუძედრეკად ზმნათა საწყისებში პირიან ზმნათაგან გადმოყოლილია ვ (დრიკვა, გლიჯვა, ფლითვა, წერვა...). გავრცელებულია შემდეგი ტიპის ფორმები: თევზაობა, გორაობა, ცურაობა ... პარალელურად გვაქვს: ბურთავი, გორავი, ჭიდავი, თევზავი...

სამხრული მეტყველება ყურადღებას იქცევს საწყისთა თავისებური წარმოებით.

ჩვეულებრივ ნასახელარ ზმნათათვის საწყისის ფუნქციას ასრულებს სახელი, რომლისგანაც ნაწარმოებია ზმნა, მაგ.: თამაშობს ზმნისთვის საწყისია - თამაში, ქეიფობს - ქეიფი და ა.შ. სამხრულში კი ნასახელ ზმნათა საწყისი იწარმოება ისე, როგორც ძირეული ზმნებისა - ფუძეზე -ა სუფისქის დართვით: ქეიფ-ობ-ს - ქეიფობა, ღალატ-ობ-ს - ღალატობა:

არის შემთხვევები როდესაც ჭიდაობის ნაცვლად ჭედნა გვაქვს. დაჭერის მაგივრად - დაჭერვა, მარხვის ნაცვლად - მარხულობა:

4.2. მიმღობის წარმოება.

სამხრულ მეტყველებაში გვხვდება საკმაოდ თავისებური ფორმები მიმღობის წარმოებაში. შემონახულია არქაული ფორმები: საგდოლი, საფრთხოლი//საფრთხული, საქსოლი...

სამხრულ მეტყველებას დაუცავს ასევე მიმღობის არქაული ფორმები, რომლებიც საწყისის ფუძისგანაა ნაწარმოები: აღდგომილი, დაჟდომილი.

სამხრულ მეტყველებაში უხვად გამოვლინდა მიმღობის პარალელური ფორმებიც: თხვარი//თხველი//მთხველი...

სამხრულ დიალექტში -ილ სუფიქსი ცვლის -ულ-ს: *ჩადებილი, მოხარშილი, დამზადილი...*

ზოგჯერ -ილ და -ულ სუფიქსიანი ფორმები ერთმანეთის გვერდით გვხვდება: *დაბადილი//დაბადული, დაძრილი//დაძრული, შეკერებული//შეკერილი..*

სამხრულ მეტყველებაში გამოვლინა მ-ო კონფიქსიანი მიმღებებიც: *გამხილო, მოხმარო, მომფერო...*

განსაკუთრებით საინტერესოა უარყოფითი ფორმები, რომლებიც ორგვარადაა ნაწარმოები:

ძალიან ხშირია სამხრულ კილოებში წართქმით ფორმაზე უ პრეფიქსის დართვით: *უაშენებული, უდაწერილი, უამობრუნებული, უგუმუუცლოელი, უდუუნახველი, უგუდუურჩენელი...*

სამხრულ კილოებში მიმღებობის საწარმოებლად გამოიყენება ზმნის მარტივი ფუძე: *გავსილი, მოსწრილი, დამწიფებული...*

სამხრულ კილოებში მრავლადაა მოქმედებითი გვარის მიმღებობის წარმოების ფორმები: *გამომგონებელი, მსტავლობელი...*

სამხრულ კილოებში საყურადღებოა საწყისისა და მიმღებობის ფორმათა წარმოების თავისებურებები.

ერთთემიან და ფუძედრეკად ზმნათა საწყისებში პირიან ზმნათაგან გადმოყოლილია ვ (დრიკვა, გლიჯვა, ფლითვა, წერვა...). გავრცელებულია შემდეგი ტიპის ფორმები: *თევზაობა, გორაობა, ცურაობა ...* პარალელურად გვაქვს: *ბურთავი, გორავი, ჭიდავი, თევზავი...*

ყურადღებას იქცევს საწყისთა თვისებური წარმოებით: *ნასახელარ ზმნათა საწყისს დაერთვის ობა: ქეიფობა, დალატობა...*

დასკვნები

1. სიტყვაწარმოება ერთ- ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია ლექსიკური ერთეულების შესაქმნელად და მისი ლექსიკურ-სემანტიკური დაჯგუფება საენათმეცნიერო დისციპლინის- ლექსიკოლოგიის ამოცანაა.

2. სამხრულ კილოებში წარმოქმნილ სახელებს აწარმოებს პრეფიქსები, სუფიქსები და პრეფიქს-სუფიქსები. შინაარსის მიხედვით წარმოქმნილ სახელებში შემდეგი ჯგუფები გამოიყოფა: კნინობითი, ქონებისა, უქონლობისა, წარმომავლობისა, აბსტრაქტული, დანიშნულებისა, წინა ვითარებისა, ხელობისა, რიგობითი და წილობითი, გეოგრაფიული, ხარისხისა და სხვა.

3. სამხრულ კილოებში სიტყვაწარმოებითი მოდელი სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით არსებით სხვაობას არ გვიჩვენებს: აქ იგივე აფიქსები მოქმედებს (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ფონეტიკურ სახესხვაობებს და უცხო აფიქსურ წარმოებას) და ძირითადად იმგვარივე შინაარსის სახელებს აწარმოებს, როგორც გავრცელებულია საერთო ქართულში. უნდა აღინიშნოს, რომ სამხრული კილოების მონაცემების გათვალისწინება ხშირად გვებმარება უძველესი სიტყვაწარმოებითი ყალიბების გამოვლენაში.

4. ქონების სახელთა ყველაზე აქტიური მაწარმოებელია -იან სუფიქსი, რომელიც დაერთვის, როგორც ქართული წარმოშობის სახელებს, ასევე უცხო ენიდან ნასესხებ სიტყვებსაც. -იან სუფიქსი აქტიური მაწარმოებელია ქონების სახელებისა, როგორც მარტივფუძიან, ასევე რთულფუძიან სიტყვებთან, ასევე დაერთვის არსებით, ზედსართას, რიცხვითსა და ნაცვალსახელებს და აწარმოებს მქონებლობას.

-იან სუფიქსი იშვიათად მაგრამ მაინც გვხვდება სა-ო კონფიქსის ნაცვლადაც: **ინტერესიანი...**

სამხრული კილოებში (კერძოდ აჭარულ დიალექტში) -იან სუფიქსით ნაწარმოები მქონებლობის აღმნიშვნელ სახელთა პარალელურად -ოვან (ოან-უან) სუფიქსიანი ფორმებიც გვხვდება, ასევე -იან სუფიქსის ნაცვლად- იერ სუფიქსი გამოიყენება: **ტვინიერი, ჭკუიერი...**

რაც შეეხება ქონების სახელთა მაწარმოებელ -ა სუფიქსს, ეს სამხრულ კილოებში აწარმოებს სხვადასხვა სახეობის ცხოველთა, მცენარეთა სახელებს, აღნიშნავს ამა თუ იმ მქონებლობას, რომელიმე ნიშნის მიხედვით რაიმესთან მსგავსებას.

5. სამხრულ კილოებში უქონლობის მაწარმოებელი სახელები, უ-ო და უ-ურ მაწარმოებლებით გვხვდება.

უ-ო აფიქსიანი წარმოება უ-ურ აფიქსთან შედარებით მრავალრიცხოვანი და გავრცელებულია და ის დაერთვის ნებისმიერ ხმოვანზე დაბოლოებულ ფუძეს.

უ-ურ მაწარმოებლის დართვა განსაზღვრულ პირობებს მოითხოვს სამხრულ კილოებში: ა) დაერთვის უმარცვლო ან ერთმარცვლიან ქართული წარმოების სახელებს. ბ) ხმოვანფუძიანთაგან დაერთვის მხოლოდ ა, ე ხმოვანზე დაბოლოებულ სახელებს, როგორც აღნიშნეთ უ-ურ კონფიქსით ნაწარმოები უქონლობის სახელები მცირეა.

6. წარმომავლობის სახელების წარმოება სამხრულ კილოებში საკმაოდ თავისებურია სალიტერატურო ენისგან განსხვავებით.

წარმომავლობის სახელებს სამხრულ კილოებში აწარმოებს -ელ და -ურ სუფიქსები. ამ სუფიქსთა განაწილების წესი, რომ -ელ სუფიქსი ადამიანთა წარმომავლობას აღნიშნავს, ხოლო -ურ სუფიქსი არაადამიანთა წარმომავლობას, სამხრულში მტკიცე არ არის: -ელ სუფიქსით აღინიშნება რა ჯგუფის საგანთა წარმომავლობაც, ხოლო -ურ// -ულ სუფიქსით - ვინ ჯგუფის სახელთა სადაურობაც, დასტურდება შემთხვევები, როცა ერთსა და იმავე მაგალითში ერთ შემთხვევაში -ელ სუფიქსი, ხოლო მეორე შემთხვევაში -ურ გვხვდება. ასევე უნდა აღინიშნოს რომ -ეთ, -ელ სუფიქსების ნაცვლადაც -ურ სუფიქსი გამოიყენება.

7. აბსტრაქტულ სახელთა გაანალიზების დროს სამხრულ კილოებში დამტკიცდა, რომ -ობა სუფიქსი ყველაზე აქტიური, ცოცხალი და მოქმედი მაწარმოებელია. ის დაერთვის ყოველგვარ სახელს, როგორც ქართულს ასევე უცხოურ წარმომავლობისას, მარტივსაც და ნაწარმოებსაც, ასევე ხმოვანსა და თანხმოვანზე დაბოლოებულს.

-ობა სუფიქსი ასევე დაერთვის -ეულ სუფიქსით ნაწარმოებ სახელებს, მოქმედების აღმნიშვნელ სახელთაგან აწარმოებს აბსტრაქტულ სახელებს, ორმაგ წარმოებას ქმნის სი-ე კონფიქსით ნაწარმოებ სახელებთან, ასევე გვხვდება სა-ე კონფიქსით ნაწარმოებ

სახელებთან, ზედსართავ სახელებთან დართვის დროს სახელს წარმოგვიდგენს ზმნიზედის მნიშვნელობით.

-**ება** სუფიქსი გაცილებით მცირეა -**ობა** სუფიქსთან შედარებით და ძირითადად თვისების აღმნიშვნელ სახელებს დაერთვის და აწარმოებს განყენებული შინაარსის სახელებს. -**ება** სუფიქსის ნაცვლად გვხვდება -**ვ** სუფიქსი: **დაზადვა...**

8. სამხრულ კილოებში დანიშნულების სახელების გაანალიზების დროს შეიძლება დავასკვნათ, რომ **სა-ე** კონფიქსი უმეტესად დანიშნულების სახელების მაწარმოებელია, **სა-ო** კონფიქსი კი დანიშნულება-განკუთვნებისა.

სა-ო იგივეა მნიშვნელობით, რაც **სა-ე**, ოღონდ ამას მეტი სასიცოცხლო ძალა აქვს: ახალ-ახალი სიტყვებისგან აწარმოებს სახელებს.

9. წინა ვითარების სახელთა წარმოების დროს აღსანიშნავია ის თავისებურება, რომ **ნა-ევ** კონფიქსის ნაცვლად გვხვდება **ნა-ალ**, ასევე გვაქვს -**ევ** სუფიქსის წარმოების ადრინდელი წესის დადასტურების შემთხვევებიც.

10. ხელობის სახელთა ძირითადი მაწარმოებელია **მე-ე** კონფიქსი, მაგრამ გვხვდება **მე-ურ** მაწარმოებლიანი ფორმებიც, რომელთა დიდი ნაწილი ძველქართულში ჩანს ჩამოყალიბებული.

მე-ე და **მე-ურ** კონფიქსები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ფუძეთა შერჩევის პრინციპით: **მე-ურ** დაერთვის ერთმარცვლიანებს, ხოლო **მე-ე** შეუზღუდავად, როგორც ქართული, ასევე უცხოური წარმოშობის სიტყვებს.

11. სამხრულ კილოებში ხარისხის სახელთა წარმოება გვიჩვენებს, რომ ხარისხის სახელთა ისეთი წარმოება გვაქვს, რაც დამახასიათებელია, როგორც ქართული ენის დიალექტებისთვის, ასევე დამახასიათებელი მოვლენაა სალიტერატურო ენისთვის.

12. სამხრულ კილოებში ყველაზე პროდუქტიულია გეოგრაფიულ სახელთა წარმოება სუფიქსური წარმოების თვალსაზრისით, ზოგიერთი სუფიქსი ხშირად გამოიყენება, ზოგი შედარებით ნაკლებად. გეოგრაფიულ სახელთა წარმოებისას ყველაზე პროდუქტიული მაწარმოებელი უმთავრესად -**ეთ** სუფიქსია.

გეოგრაფიულ სახელთა მაწარმოებლები გვხვდება როგორც ქართულ ფუძეებთან ასევე თურქულ ფუძეებთანაც.

13. სამხრულ მეტყველებაში ჩვეულებრივ დასტურდება ოდნაობითი ხარისხის ფორმები **მო-ო** და **წა-ო** აფიქსებით ნაწარმოები, რაც შეეხება უფროობითი ხარისხის ფორმებს, იშვიათია და მას ენაცვლება აღწერითი წარმოება.

14. კნინობითი სახელების წარმოება საკმაოდ მრავალფეროვანია სამხრულ კილოებში, ზოგიერთი მათგანი საკმაოდ ფართოდაა გავრცელებული. ყველაზე გავრცელებული მაწარმოებელი კნინობით სახელებში -ა სუფიქსია, რომელიც აკუთარ სახელებსაც დაერთვის საზოგადოსაც.

15. სამხრულ კილოებში გამოიყენება მცენარეთა კრებულის აღსანიშნავად **-ნარ** სუფიქსი, მაგრამ ეს წესი ყოველთვის დაცული არ არის, რადგან **-ნარ** სუფიქსი ზოგჯერ სხვა სახელებსაც დაერთვის და მიუთითებს ადგილზე, სადაც მრავლად მოიპოვება ფუძით აღნიშნული საგანი; მაგ: **კენჭნარი, ქვავნარი**.

ასევე გვხვდება **-ნარ** სუფიქსის პარალელურად **-ნალ** სუფიქსი დისიმილაციის ნიადაგზე.

16. სამხრულ მეტყველებაში არის ქართული და თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომლებშიც წარმოჩნდება ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობა, ასეთი ლექსიკის სხვადასხვა ჯგუფი გამოიყოფა: ა) თურქული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები, რომელთა შესაბამისი ძირეულებიც თურქულია ან სხვა ენიდანაა შემოსული თურქულში. ბ) ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები. გ) თურქულ ძირეულთაგან ქართული აფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები.

ქართულ ძირეულთაგან თურქული სუფიქსებით ნაწარმოები სიტყვები ნაკლებად გვხვდება, მაგრამ მრავლადაა ქართული აფიქსებით ნაწარმოები თურქული სიტყვები.

17. სამხრულ კილოებში კომპოზიტების სხვადასხვა ჯგუფი დასტურდება. გვხვდება გაორკეცებულ ფუძიანი კომპოზიტები, ხშირია სხვადასხვაფუძიანი კომპოზიტი, გვხვდება ატრიბუტული და სუბსტანტიური მსაზღვრელ-საზღვრულისაგან მომდინარე კომპოზიტები.

კომპოზიტთა შემადგენელ ნაწილებად გვხვდება სხვადასხვა მეტყველების ნაწილი. შეიძლება შევხვდეთ არსებითი სახელისა და არსებითი სახელის; ზედსართავისა და არსებითი სახელის, სახელისა და სახელზმნის შეერთებით ახალ ფუძეთა წარმოქმნის შემთხვევებს.

კომპოზიტთა სხვა სახეებთან შედარებით ბევრია მსაზღვრელ-საზღვრულისაგან მომდინარე კომპოზიტები. ასეთი კომპოზიტები უმეტესად გეოგრაფიული სახელებია. გვხვდება როგორც ატრიბუტული, ისე გენეტიური მსაზღვრელის შემცველი კომპოზიტები. ატრიბუტულ მსაზღვრელიანებში არის როგორც პირდაპირი, ისე შებრუნებული რიგისა.

18. სამხრულ კილოებში საყურადღებოა საწყისისა და მიმღობის ფორმათა წარმოების თავისებურებები.

ერთთემიან და ფუძედრეკად ზმნათა საწყისებში პირიან ზმნათაგან გადმოყოლილია ვ (დრიკვა, გლიჯვა, ფლითვა, წერვა...). გავრცელებულია შემდეგი ტიპის ფორმები: თევზაობა, გორაობა, ცურაობა ... პარალელურად გვაქვს: ბურთავი, გორავი, ჭიდავი, თევზავი...

ყურადღებას იქცევს საწყისთა თვისებური წარმოებით: ნასახელარ ზმნათა საწყისს დაერთვის ობა: ქეიფობა, ღალატობა.

სამხრულ მეტყველებას დაუცავს მიმღობის არქაული ფორმები, რომლებიც საწყისის ფუძისგანაა ნაწარმოები: აღდგომილი, დაჟდომილი.

სამხრულ მეტყველებაში უხვად გამოვლინდა მიღობის პარალელური ფორმებიც: თხვარი//თხველი//მთხველი... კერძოდ, გვხვდება: პრეფიქსური და სუფიქსური ნაწარმოების მიმღობურ ფორმათა მონაცვლეობა.

ძალიან ხშირია სამხრულ კილოებში წართქმით ფორმაზე უ პრეფიქსის დართვით: უაშენებული, უდაწერილი.

სამხრულ მეტყველებაში მიმღობის საწარმოებლად უპირატესობა ენიჭება პრეფიქს-სუფიქსი ნაცვლად სუფიქსიანისა: დამჭირველი, მცოდნელი... ამავე რიგისაა საობიექტო მიმღობანი: შესაკერელი და დასაკლელი...

სამხრული კილოები საინტერესო სურათს იძლევა სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით, მასში საკმაოდ მოიპოვება მსგავსება-განსხვავება ქართული ენის სხვა დიალექტებთან და თვით სალიტერატურო ენასთან.

გამოყვეყნებული შრომები

1. მია ბარამიძე, გურამ მარკოიძე - „კომპოზიტებისათვის სამხრულ კილოებში“, ჰუმანიტარული მეცნიერებები ინფორმაციულ საზოგადოებაში-II, ბათუმი 2014;
2. გურამ მარკოიძე - „ქონების სახელთა წარმოება სამხრულ კილოებში“, ქუთაისის მე-V საერთაშორისო კონფერენცია, ქუთაისი, 2019;
ინტერნეტ მისამართი: enadakultura.blogspot.com
3. გურამ მარკოიძე - „ქართულ-თურქული აფიქსებით ნაწარმოები ლექსიკისათვის სამხრულ კილოებში“, ჟურნალი „ენა და კულტურა“, ქუთაისი, 2019.

Batumi Shota Rustaveli State University

Department of Georgian Philology

Faculty of Humanitarian Sciences

Annotation to Dissertation on

„DERIVATION IN SAMKHRULI DIALECTS“

by

Guram Markoidze

Specialty: Linguistics

Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for PhD Degree of Philological Science

Batumi

Georgia

(with the right to manuscript)

2 0 1 9

Dissertation has been performed in the Department of Georgian Philology, Humanitarian Sciences Faculty of Batumi Shota Rustaveli State University

Scientific Adviser:

Maya Baramidze, Doctor of Philological Sciences,

Associate Professor at Humanitarian Sciences Faculty

of Batumi Shota Rustaveli State University

Opponents:

1. Mamia Paghava, Doctor of Philological Sciences,

Professor at Humanitarian Sciences Faculty of

Batumi Shota Rustaveli State University

- 2. Natela Phartenadze**, Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor at Humanitarian Sciences Faculty
of Batumi Shota Rustaveli State University
- 3. Elza Phutkaradze**, Doctor of Philological Sciences,
Professor of Tbel Abuseridze State University

Defense of the Dissertation will be held on July 10, 2019, at 13.00 at the meeting of the Dissertation Council of Humanitarian Sciences Faculty, at the following address: Batumi, Ninoshvili Str. №35. Room №36..

The content of the Dissertation can be accessed at Ilia Chavchavadze Library of Batumi Shota Rustaveli State University (Batumi, Ninoshvili Str. №35), as well as at the website of the same university.

Secretary of the Dissertation Board,

Doctor of Philology,

Associate Professor

Natela Phartenadze

INTRODUCTION

The Southern Georgia includes a separate region of the Chorokhi river basin with the headwaters of the Mtkvari river (Adjara, Shavsheti, Klarjeti, Tao, Speri). The area of the Samkhrul dialects distribution is precisely presented by the above-mentioned places.

One of the main centers of centuries-old Georgian culture was the territory of the Chorokhi basin. It played an important role in the economic and cultural life of the country. Georgians have made a great contribution to the promotion and prosperity of this region. And today, the extant local monuments of material and spiritual culture do not cease to amaze visitors: Oshki, Bana, Ishkhani, Khakhuli, Parhali, Opiza, Church of the Four, Doliskana, as well as the fortresses of Artanuji, Artvini and Tortomi. The above region included several provinces in ancient times: Adjara, Shavsheti, Tao and Speri. Since ancient times, this entire territory has been inhabited by Georgian tribes, and, therefore, it is a Georgian-speaking area.

The study of the modern situation of the Chorokhi "countries" has shown that the Chorokhi basin is a unified cultural space. However, several regions have historically been established in this region; they had their own speech, ethnography and culture.

Historical reality has left an indelible mark on the life of the population of the Chorokhi basin. The cultural memory has retained the tragic and haughty signs of different historical era. These signs manifest themselves both in material culture and customs, in legends and texts, in toponyms. The collection and the systematization of the information from the modern population create a multilateral picture of the past and present life of the region and, in turn, reveal a number of problems. Thus, the results of the unequal dialogue of cultures, the current situation in the historical provinces of Georgia determined the relevance of research conducted in recent years.

Disagreement over the question of the Samkhruli's dialectical differentiation of speech in the Georgian dialectology can be explained by the fact that different authors make up a classification according to different principles, based on different data.

The Adjarian, the Klarjuri, the Shavshuri and the Taouri dialects are close to each other; they mean common phonetic and grammatical transformations; they have a lot in common in the vocabulary; they form the Samkhruli group of similar dialects of Georgian language, a historical Samkhruli speech.

Therefore, we should take into account linguistic, historical and geographical factors in the dialectical division of the Samhruli speech. If we approach the problem in such a way, the picture itself, as well as the terminology, will change.

As for the speech of the Muhajirs, their speech has been influenced by the dialect of the place where they settled. The Muhajirs retain the accent peculiar to the speech of the ancestors living in this region. This speech has not been affected by the literary language. Moreover, in the speech of the descendants of the Muhajirs, there have been preserved many of the features, existed for a century and a half in these regions and forgotten by Adjarians in Adjara, Klarjulians in Klarjeti, Shavshurians in Shavsheti, etc. Thus, the speech of the Muhajirs is important for the history of language.

The subject of our interest is "word formation (derivation) in the Samhruli dialects.

One of the most significant, diverse and interesting issues of language learning is its affixal word formation.

Derivation studies the technique of speech constructing.

There are different opinions about the value of word formation in the scientific literature.

Relevance of the topic: The issue of derivation in the Samkhrul dialects is relevant, interesting and necessary phenomenon because, although, the Georgian dialects have still preserved the Georgian speech, there should be noted the fact that the Georgian language is on the verge of extinction: young people, children cannot or do not speak Georgian, although, they can understand something.

The present dissertation work may be interesting and relevant in relation to how Georgian speech changed in a foreign language environment, which for a long time was cut off from other Georgian dialects and was not influenced by the literary language, considering changes in dialects in historical aspects.

The objectives and goals of the paper. The subject of our interest is one of the most interesting issues of linguistics - the study of word formation based on the materials of the Samkhrul dialects. The conclusions made on the basis of the analyzed material of the present work, along with the already existing research in this area will help create a unified picture of the features of the Samkhrul dialects from the view point of derivation.

Scientific novelty and results. The study of Georgian dialects is an important task of Georgian dialectology and Kartvelology in general. This is especially true of Georgian speech in the historically existing Georgian - Turkish regions, which has been less studied, compared to other dialects. It should also be noted that a lot of material about the Samkhruli dialects has been accumulated, especially, for the last period.

The scientific novelty of the presented work is represented by the fact that the word formation in the Samkhruli dialect has not been studied as an independent, separate issue. Although, researchers (B. Jorbenadze, Sh. Nizharadze, Sh. Putkaradze and others) discuss the issues of derivation while reviewing the dialects, this was not a separate special subject of discussion.

T. Uturgaidze states: "Regardless of whether the dialect continues to evolve within the language, next to another related subsystem, or in isolation from the system, it will still continue to evolve in a foreign language environment in certain periods and conditions according to its internal laws, common to the language, the subsystem of which is represented by this dialect" (T. Uturgaidze 1991). The scientific novelty of the present work represents the identification and the analysis of such changes that have occurred as a result of the impact of the internal laws of language development and the influence of the foreign-Turkish language environment.

The theoretical and practical significance of the thesis. The results of the present research can be used in studies of Georgian history, Georgian lexicology, dialectology, linguistics, a number of other issues and researches.

Research methods and material-technical base. In parallel with the analysis, we have examined the appropriate sources and scientific literature. It is natural that the work is based on the results of the recent researches. There should be noted the data and the material represented in the complex monographs performed at the Kartvelology Center of Batumi Shota Rustaveli State University, such as "Shavsheti" (2011), "Klarjeti" (2016), as well as the works by M. Phaghava, M. Tsintsadze, M. Baramidze, Sh. Phutkaradze, N. Phartenadze, N. Tsetskhladze, M. Kikvadze, M. Khakhutaishvili and others, which represent a new stage in the study of the Samkhrul dialect.

Structure and volume of the work. The paper consists of the Introduction, four Chapters, subdivided into Paragraphs, the Conclusions, the Literature references and the Abbreviations Glossary. Chapter I includes twelve Paragraphs, Chapter II has three Paragraphs, Chapter III and Chapter IV consists of two Paragraphs. The dissertation deals with the word formation (derivation) in the Samkhruli dialects, contextual groups of words, words formed by Georgian-Turkish affixes, and also the peculiarities of composites and adverbs in the Samkhruli dialects.

Based on the new materials about the Samhruli dialects, the given work presents the peculiarities of word formation, but the dialects themselves are still under study. One thing is clear - this issue has not yet been completely investigated, and full information on it has not been exhausted, and therefore it is for further study.

CHAPTER I

Contextual Groups of Derived words

It is known that a word can be changed in two ways: by flexion and by derivation. The variation of the form of a noun is called the declension.

The forms received at a declination are lexically identical and grammatically different. But the forms obtained by word formation are vice versa - grammatically identical and lexically different. This means the following: a form derived from the root of a word represents a root of a different word with a different meaning.

New lexical units in Georgian language are derived by prefixes and suffixes, both individually and together. Each affix has also one specific function. Georgian language is characterized by single-function affixes with a specific purpose. There is a trace of flexibility among Georgian affixes (two or more functional ones), but this does not change the picture itself.

Earlier, some scientists made several attempts to classify the derived Georgian words according to content; however, the first real classification based on true, scientific approaches, was presented by A. Shainidze in his fundamental research "Basics of Georgian Grammar".

The obtained nouns are derived by prefixes, suffixes and prefix-suffixes. Moreover, among the nouns, derived according to the content, there can be allocated the following groups: diminutive, indicating the presence and absence of affiliation, origin, abstract, purpose, denoting the previous statement, affiliation to craft, order and proportion, geographical affiliation, quality.

1.1. Derivation of nouns denoting affiliation.

Some suffixes can express a particular affiliation: *-ian*, *-ier*, *-ovan*, *-osan*, *-ed*, *-a*.

-ian suffix is the most active derivative of the nouns denoting affiliation in the Samkhruli dialects. This suffix is added to the words of both Georgian origin and the ones borrowed from a foreign language.

-ian suffix derives nouns, denoting affiliation, with both a simple root and a complex one. *-ian* suffix can be met with nouns, adjectives, numerals and pronouns.

-ian suffix of a simple root nouns: *bakliani*, *tmiani*, *pit[kh]iani*, *tsverebiani*...

-ian suffix with adjectives: *javiani*, *tetrebiani*, *kvitliani*...

-ian suffix with numerals: *samosdaatiani*, *tvidmetiani*, *ormotsianebi*, *tvrametiani*...

-ian suffix with pronouns: *jeniani*, *tjemianebi*, *jenianebi*, *misianebs*...

-ian suffix is added to composites and derives nouns denoting affiliation: *magalt[lik]iani*, *tetrkudiani*, *pekh[av]iani*, *gualpiriani*, *magaltaniani*, *diddzudzuiani*...

-ian suffix is rarely used instead of *sa-o* affix: *interesiani*...

There are cases when *-ier* suffix is used instead of *-ian* suffix: *tvinieri*, *chkuieri*...

There are also opposite cases when *-ian* suffix is used instead of *-ier* suffix: *khniani*...

-ian suffix comes from *-ean* suffix, which formed words, indicating origin, in the Old Georgian, but which does not derive new words in the New Georgian. Therefore, in the Samkhruli dialects the suffix *-ean* is rarely used instead of the suffix *-ian*, which indicates the archaism: *gorgeani*...

-ovan: in the Old Georgian a suffix *-ovan* actively participated in the derivation of words denoting affiliation. It partially hid the rare use of *-ian* suffix: now, in most cases there is used *-ian* suffix, while *-ovan* suffix was used in the Old Georgian: *tʒnovani - tviniani*.

In the Samkhruli dialects (particularly in the Adjarian dialect), there are found the forms with suffixes *-ovan (oan-uan)* in parallel with the words denoting affiliation, derived by the suffix *-ian*: *diduani, dzaluani, utslivani (-utslovani)*; the last example represent the phonetic process.

In parallel with the suffix *-ovan* there can be found a suffix *-van*: *pervani, gulvani, khortsvani, dzalvani*...

-ovan//ivan: *utslivani*...

-a suffix derives words denoting different animals, plants, indicating affiliation according to any sign of similarity:

Names of plants: *samkurai, zhavelai, kokvai, kopai, burgvai, kakiai, zhavelai*...

Names of pear variaety: *khechечurai, ortusulai, kotanai, zamtarai, makarinai*...

Names of apple variaety: *falma vaflai, vatsikverai*...

Cattle: *sarikizai, narikizai, kudsantelai, ildizai, karakizai, tumbelai, tʃitʃegai*...

Motley: *nuskhurai, chititulai, biblizualai*...

Monuments//nicknames: *potai, kaperai, burjgelai, balanai*...

Various adjectives are derived by *-a* suffix: *dzirai, ukanai*...

We can **conclude** that the most frequently used suffix, denoting affiliation, is *-ian* which derives both words of Georgian origin and the ones borrowed from other languages.

-ian suffix is actively involved in word formation with both simple and complex roots; it is also used with nouns, adjectives, numerals and pronouns, and derives words denoting affiliation.

-ian suffix is rarely used instead of *sa-o* confix: *interesiani*...

In the Samkhruli dialects (particularly in the Adjarian dialect) *-ier* suffix is also used instead of *-ian* suffix: *tvinieri, chkuieri*...

1. 2. Derivation of words denoting non-affiliation.

The affixes *u-o, u-ur (u-ul), u-* are used in Georgian to express non-affiliation.

Words indicating non-affiliation are the antonyms of the ones, denoting affiliation, but they have one and the same root. The words indicating non-affiliation are formed in two ways: by *u-ur* and *u-o* affixes. They are of the same origin, but *u-ur* is the oldest one, and *u-o* is the most frequently used affix now.

-u-ur (-u-ul) can be found in some words: *u-bed-ur-i*, *u-tses-ur-i*, *u-mad-ur-i*, *u-dzl-ur-i*... As it is seen from the examples, adjectives are formed from nouns in this way, while *u-pskr-ul-i* (which is derived from “*psker*”) and *u-zhm-ur-i (u-zham-ur-i)* are transformed into nouns. In the same way, the formation of words occurs from the root of some adjectives as well: *u-ket-ur-i*, *tsemi(n)da*, *u-tsemi(n)d-ur-i*.

-u-o affix is used to derive words, denoting non-affiliation, from nouns: *-u-gul-o*, *u-kbil-o*, *u-khel-o*, *u-tskl-o*... or other cases of similar derivation: *u-tu-o*, *u-ebr-o* (that does not have any analogues).

In the Samkhruli dialects the suffixes, indicating non-affiliation, are less common than the ones denoting affiliation.

The words expressing non-affiliation, are used with the affixes *-u-o* and *u-ur*:

The affix *u-o* more frequently derives words than the affix *u-ur*, and it can be added to a root ending in any vowel.

u-o affix is used with nouns denoting non-affiliation: *urjulo*, *usimindo*, *upekhot*, *upkvilo*...

u-o affix with adjectives: *utetro*, *ushavo*...

There are rare cases of numerals derived by *u-o* affix: *uotkhot*...

u-o affix with pronouns: *ut[emot]*, *u[enot]*, *umisot*...

u-ur//ul is met instead of *u-o* confix: *ukeipurai*, *ukatsraulat*...

u-o confix is added to nouns with a complex root: *ukhelsakmro*, *utskhvirpiro*, *usindisnamuso*...

u-ur: in the Samkhruli dialects there are common cases of the derivation by a confix *u-ur (//u-ul)*: *utsveruli*, *ugemuri*, *umaduri*, *ugveduria*...

u-ul: u-ul is met in some words: *uperulia*, *utsveruli*...

We can **conclude** that the word formation by the affix *u-o* is the most productive among the words denoting non-affiliation.

Adding an affix requires certain conditions in the Samkhrul dialects: a) it is added to words of Georgian origin, consisting of non-syllable or one-syllable; b) it is added only to the root of the word ending in *-a*, *-e*; words formed with the help of *-ur* suffix are less common.

1. 3. Derivation of words denoting origin.

The words, denoting origin, can be derived by the following suffixes: *-el*, *-ur*, *-iur*, *-eul*, *-del*, *-ion*.

-el: *-el* suffix indicates people's origin. It is added to the words denoting geographic names, the place of residence: *azi-el-i*, *kavkasi-el-i*, *espan-el-i*, *egvipt-el-i*, *vak-el-i*, *tem-el-i*, *ubn-el-i*, *front-el-i*...

The initial function of *-el* suffix was to show adherence to a particular religion or point to descendants and heritage (*leviteli* = descendant of Levi, Il. Abuladze). It is known that in the Old Georgian language the same role was performed by the suffix *-ean// -ian*: *makhmad-ian-i*, *krist-ian-i*... Later, this suffix began to form words denoting affiliation. The origin of a person and his adherence to something were expressed by *-el* suffix: *samarit-el-i*, *sapars-el-i*.

Z. Sarjveladze notes that *-ean* suffix is used to denote origin, adherence to something (*adameani*, *abrameani*, *nestoreani*...); *-ian* variant has appeared since X-XI centuries.

In Shavshuri, parallel to each other, there can be observed the phonetically modified forms that appeared under the influence of a foreign language.

In the Samkhruli dialects *-el* suffix denotes the place of origin: *machakhlelma*, *bazgiretelma*, *ogravleli*, *borchkheli*, *satsikhureli*...

Sometimes *-el* suffix is used instead of the suffixes *-ur// -ul*: *dzvelandeli*...

Unlike *-el* suffix, *-ur* suffix, which is added to words denoting geographic names, indicates the origin of objects, not people: *ebra-ul-i*, *p[a-ur-i*, *ioni-ur-i*, *gelakn-ur-i*... compare to: *gelakn-eli katsi*, *gelakn-ur-i nivti*. Such a difference between the suffixes *-el* and *-ur* has been found only in the examples of written language and some dialects; however, there have also been found some cases where *-el* suffix is used both with people and things, and *-ur* suffix is used to express a man's identity.

-ur suffix sometimes also denotes a man's origin: *kutat-ur-i katsi*, *gur-ul-i katsi*... In the Megrelian *-ur* suffix is always used to express people's and things' origin: *bandz-ur-i* = „*bandz-el-i*“, comp. *gur-ul-i*: a) *guruli kali*, b) *guruli va[li*. Appearance of *-ur* suffix in the Western dialect can be explained by the influence of the Mengrelian, however, this phenomenon is peculiar to the Oriental dialects as well. All the above mentioned confirms the fact that these two cases are not related to each other: such a confrontation between *-el* and *-ur* suffixes is not characteristic of the Georgian language and represents a late grammatical phenomenon.

The suffix *-ur* acquired a new function, it was used to derive words indicating features; this phenomenon appeared in Georgian language in the 11th century.

In the New Georgian *-ur* suffix is most often used to derive words, denoting features. It is added to the words of both Georgian and foreign origin and denotes the characteristic features of the object: *brikvuli, beruli, pertseruli, jadokruli...*

Productive suffixes *-ur//ul* derive words of different contextual groups in the Samkhruli dialects.

In the Samkhruli dialects *-ur//ul* suffixes do not distinguish between animate and inanimate objects; this suffix is normally used to derive words denoting the origin of a person: *gurjuli, machakhlurai, khokhlevur, kartulai...*

-ul suffix is used instead of *-el* suffix: *kartuli, murguluri...*

-ur suffix is also met in the plural forms: *memleketurebi, kedurebi...*

-ur//ul suffixes are added to words instead of *-et, -el* suffixes: *bazgiruli...*

The above mentioned rule of derivation of words, denoting the origin of people, using *-el* suffix and the words, indicating the origin of objects, using *-ur* suffix, is not the same in the Samkhruli dialects: *-el* suffix is used to denote the origin of objects, while *-ur//ul* suffixes express the origin of people.

-el suffix: *istamboleli, kartveli...*

-ur//ul suffixes: *chvanurai, bazgiruli, vanadzurai...*

In the Samkhruli dialects *-ur* suffix is often used to derive adjectives and personal pronouns: *jenuri, tkvenuri, jenebura, tkveneburi, dzveluri...*

This phenomenon – the wide use of *-el* and *-ur//ul* affixes with words of **what**-group and **who**-group cannot be found in any other dialects except for the Shavshuri and the Zemo Adjaruli.

The words indicating origin and belonging to **who**-group are derived by *-ier//-iel* suffixes: *soplieri, soplielebma...*

Parallel to affixal derivation, the origin can also be expressed by an appropriate word base, without the affix: *murguli, machakheli...*

-del: *-del* suffix is added to words denoting both time and origin: *akhlandel, dzvelandeli, amezgamdeli, ma]indeli...*

Therefore, in the Samkhruli dialects the words denoting origin are derived by the suffixes *-el* and *-ur*. However, the rule, according to which *-el* suffix is used to denote the origin of people, while *-ur* suffix is used to indicate the origin of objects, is not respected in the Samkhruli dialects: *-el* suffix denotes the origin of the **what**-group objects, while *-ur//ul* suffixes indicate the origin of the **who**-group words. There are some cases when in one and the same example there can be found *-el* suffix

in one position and *-ur* suffix in another one. There should be also mentioned the fact that *-ur* suffix can be used instead of *-et*, *-el* suffixes.

1. 4. Derivation of abstract nouns.

Affixes used to derive abstract nouns, are the following: *-oba*, *-eba*, *si-e* (*si-o*).

Abstract nouns are derived by *-eba* and *-oba* suffixes, however, they cannot replace each other. There are certain norms and traditions in the Georgian literary language in this regard.

Significant difference in the formation of abstract names is observed in the Old and the New Georgian: a) if *-oba* suffix is peculiar to the New Georgian, than *-eba* suffix was frequently used in the Old Georgian; B) prefix-suffixal derivation of the Old Georgian is replaced by the prefixal one in the New Georgian: *simkhne* - *mkhneoba*.

-oba: this suffix is of an initial origin and is complex. Today it is more connected with a noun than with a verb. *-oba* suffix helps to form the names of concepts from nouns and participles of active voice: *dzm-oba*, *megobr-oba*, *mtr-oba*, *mfenebl-oba*, *damajerebl-oba*... The words derived by *-oba* suffix can have a certain meaning: in this case it becomes a collective noun: for example, "*studentoba*" has two meanings: the abstract ("*am vazhs studentoba dzalian moukhda*") and the concrete ("*dges studentoba universitetis ezofi segrovda*") ones. The similar examples: *kartveloba*, *mezobloba*, *dzmoba*... The adverbial sayings are derived from the words denoting weight and size, etc.: *girvankobit*, *putobit*, *metrobit*, *tslobit*... *-ob* suffix is used independently in some words: *magl-ob-i*, *perd-ob-i*, as well as a newly derived word *part-ob-i*...

Words derived by *-oba* suffix in the Samkhruli dialects.

-oba suffix is the most frequently used suffix among the other derivative suffixes: *mokriloba*, *kargoba*, *dokhtoroba*, *markhuloba*, *chaloba*, *avatkopoba*...

-oba suffix is used to derive abstract nouns from words denoting action: *sakmoba*, *galatoba*, *merakoba*....

The abstract nouns derived by *si-e* confix take *-oba* suffix – there is a case of double derivation: *sitsotskhloba*;

There also should be mentioned, that *-oba* suffix is added to abstract nouns derived by *sa-e* confix: *sadzmeoba*;

-oba suffix in the Samkhruli has another function as well, it replaces the suffix of plural *-eb*: *tkvenobidan*, *ambavoba*, *beroba*...

-oba suffix is added to adjectives and derives words with the adverbial meaning: *dzvelobafi*, *lamazobit*...

-eba suffix is similar to *-oba* suffix, but nowadays it has no connection with the original form. Unlike *-oba* suffix, it derives abstract nouns from adjectives ending with *-ier* suffix: *bednier-eba*, *gonier-eba*, *kadnier-eba*... The word *tskhovr-eba* has a verbal origin but today it is a noun; a verbal form has a root *ars-eba*. A verbal form is used as a participle and an abstract noun is derived from it: *girs*, *girs-i*, *girs-eba*.

The nouns derived by *-eba* suffix are rarely met in the Samkhrui dialects. The most frequently used suffix is *-oba*. It is added to any noun, both of Georgian and foreign origin, simple and derivative.

-oba suffix can also be added to nouns derived by *-eul* suffix.

1. 5. Derivation of words denoting purpose.

The words expressing purpose, intention, are derived by *sa-e*, *sa-o*, *sa-ur* affixes.

As we can see, the prefix is the same, the difference is in suffixes. In the Samkhrui dialects among the given prefix-suffixes there are words derived by *sa-e*, *sa-o* affixes.

sa-e expresses a purpose, intention: *sa-kat-me*, *sa-kur-e*, *sa-tval-e*, *sa-kinul-e*... Some adjectives were turned into nouns: *sagore* (*gori* – a pig, *sagore* - a place for pigs), *sakure* (*kuri* – an ear, *sakure* – an accessory for ears). Sometimes the features of an adjective are preserved: *sa-urm-e* (*gza*), *sa-chokh-e* (*fali*), *sa-perang-e* (*masala*)...

sa-e: as mentioned above, *sa-e* confix derives nouns denoting purpose in the Samkhruli dialects: *saskvire*, *sadzrokhe*, *sative*, *satikne*, *saakhore*...

sa-o is the same by meaning as *sa-e*, however, it is more emphatic: it derives new words most of which are adjectives: *sa-ekim-o*, *sa-jar-o*, *sa-kvekn-o*, *sa-universitet-o*... Although, a lot of such words are also nouns: *sa-sadil-o*, *s-mzareul-o*, *sa-mrekl-o* and others.

A word with *sa-o* confix basically denotes purpose of an object in the Samkhruli dialects: *sakortsino*, *sadodoplo*, *satito*, *sadedabro*...

Sa-o confix is added to adjectives as well: *sadido*...

Sa-o, *sa-e*: the suffixes *sa-o* and *sa-e* are added to words with a complex root: *saguldagulot*, *sapurmarilot*, *sagulmkerde*...

Sa- prefix and some other suffixes derive words of purpose. They have almost the same purpose among toponyms — to express the function of intention, which is often referred to a category of

plurality. It seems that in words with *sa-* prefixal confix the purpose is expressed precisely by a prefix, not by a suffix linked to it.

It seems that *sa-e* and *sa-o* confixes didn't have a common function initially. *Sa* prefix expressed a purpose, as we have already mentioned, while *-e* and *-o* suffixes had different functions.

Sa-ur: sasamurai, sanatur, sandzimuri, sakeluri...

We can conclude that *sa-e* confix derives mainly words expressing purpose, while *sa-o* confix denotes intention.

Sa-o has the same meaning as *sa-e*, but it is more emphatic: it derives nouns from new words.

1. 6. Derivation of words denoting previous statement.

The words indicating the previous statement are derived by suffixes *na-ar*, *na-ev*, which have the same function; however, they can derive different forms with different roots: the word *na-kmar-ev-i* and not *na-kmar-al-i* is derived from the word *kmar*, however, *na-tsol-ar-i* is derived from *tsoli...* In some dialects we can meet a form *na-tsol-ev-i* together with *na-tsol-ar-i*. Why are there affixes *na-ar* and *na-ev*? These affixes have one and the same prefix *na-*, while the suffixes are different: *-ev*, *-ar*. The suffixes *-ev* and *-ar* have different functions while deriving various words.

Georgian is characterized by a parallel derivation of words expressing previous statement: *nazamtri//nazamtrali//nazamtrevi*, *nasiskhli//nasiskhlari//nasiskhlevi*, *nakalakari//nakalakevi*, *nabagari//nabagevi...*

In the Samkhruli dialects the nouns denoting the previous statement are derived by *na-ev*, *na-ar* affixes:

Na-ev: napurnevi, naakhorevi, nasakhlevi, nabostnevi, nabostnali... In my opinion, the last example is a result of phonetical process of *na-ar* confix.

The old function of *-ev* suffix can be felt in words with *-ev* and *-an* suffixes, when there can be found parallel forms as well: *boslevani//boslevi...*

In the similar forms there is an old function of the suffix *-ev* denoting the plurality.

Na-ar//na-al: na-ar affix is added to words and denotes a place, where only ruins are left instead of a once built building: *nakilisari, natsikhvari, nasakhlari, nakilisvari, napetvarai...*

Na-al: nasakrdali, napurnali...

Thus, we can say that *na-al* confix is used instead of *na-ev*; there are also found several cases of an old rule of derivation of *-ev* suffix to express plurality.

There are also met the nouns derived by *na-ar* affix.

1. 7. Derivation of words denoting affiliation to craft.

There is a pair of affixes denoting affiliation to craft: *me-e* and *me-ur*.

In the Samkhruli dialects there are also used *me-e* and *me-ur* suffixes. *Me-e* confix is added to a root and indicates a person who is an expert in any craft: *mebage*, *mesakonle*, *metkhe*...

Me-ur: *memtevri* (<*memteuri*), *metkeuri*, *mekenturi*...

We can conclude the following: *me-e* is a main derivative confix, however, there can be found the forms, derived by *me-ur* as well, which were established in the Old Georgian: *metkeuri*, *mekenturi*...

1. 8. Derivation of words denoting geographical names.

In the Samkhruli dialects the suffixal derivation of geographical names is productive. Among Georgian suffixes there are used: *-et*, *-it*, *-ot*, *-ut*, *-at*, *-ta*, *-a*, *-ur//ul*, *-ar//al*, *-il*, *-el*, *-ol*, *-an*, *-om*, *-eb*, *-ob//op*, *-ant//ent*, *-ovan*, *-ian*, *-nal*, *-pkhe*, *-una*, *-i*, *-ev*, *okh//ukh//kh*.

Some of the above suffixes are used more often than the others.

Although the part of the Samkhruli dialects users speak Turkish (the territory that belongs to the Turkish Republic), the Georgian derivative affixes have survived to this day, what is clearly seen in the process of derivation of words denoting geographical names.

In the Samkhruli dialects *-et* suffix stands for collectiveness and multiplicity. There are some examples from the Shavshuri dialect: *bazgireti*, *iveti*, *machkhateti*, *mikeleti*, *tbeti*, *tsetileti*, *tsitveti*, *okrobageti*, *asalmeti*, *gogoleti*, *vaketi*, *tauzeti*, *tetrozeti*, *nadireti*, *oroniketi*, *peraneti*, *suaneti*, *ukaneti*, *pikaleti*, *tsialeti*, *khilveti*, *bardeti*...

Geographical names in the Klarjuli dialect: *gadam-eti*, *gorosheti*, *matsalakheti*, *jobareti*, *makhuleti*, *tsetileti*, *sukeleti*, *kurtsiketi*, *tsintskaleti*, *kameleti*, *pi tʃkheti*, *ipkhrieti*, *ʃuglieti*, *kvam tʃireti*, *kapar tʃeti*, *korideti*, *kobeketi*, *kokoleti*, *tbeti*, *poroseti*, *goglieti*, *tʃaleti*, *sbareti*, *murjiketi*, *ableseneti*, *musleti*, *kitaneti*, *maʃeti*, *dudumeti*, *karaveti*, *araveti*, *jereti*...

The Adjarian dialect: *laklaketi*, *tomaʃeti*, *dzamleti//zamleti*, *tsinareti*, *begleti*, *tbeti*, *kaʃveti*, *koromkheti*, *araketi*, *tʃikuneti*, *akvaneti*, *babketi*, *brevet*, *geliartʃveti*, *gorieti*, *goʃpareti*, *gudaleti*, *trietrieti*, *riketi*, *kuntʃuleti*, *moprineti*, *sakavreti*, *dzigureti*...

-ur: in the Samkhruli dialects there are met a lot of geographical names derived by *-ur* suffix: *muʃauri*, *asmauri*, *zineuri*, *sumuri*, *galakhura*, *bujuri*, *janaturi*, *kupatauri*, *galazauri*, *khanajauri*, *sonauri*, *zakuri*, *biskinaturi*, *gugutsuri*, *kamkasuri*, *tʃikaturi*, *gunaturi*, *osanaturi*, *ahironuri*, *burgauri*, *burgaurʃI*, *bogauri*, *nanauri*, *minauri*, *tʃakituri*, *nutekhanuri*.

In the Samkhrui dialects next to the suffix *-ur* used for derivation of geographical names, there can be met its phonetic variant - *-ul* suffix as well: *narnikauli, barateula, dakhatula, korujula, dzantsuli//zantsuli, murguli, tʃeruli, tʃakiduli, arnauli, guritauli, korzuli//kordzuli, ortuli, datʃeruli, petruli, korsui, jansuli.*

-ura// -ula: tabelura, tabikura, tʃerula...

The suffix *-a* is quite common among geographical names; it is added to a simple root and is an independent derivative. There are some cases when it is met with other suffixes (*-et, -nar, -ovan*). In this case it has a function of the second derivative: *titvelai, gvalai, gidela, tʃidilai, kidobanai, edrana, kamara, tʃidila, kartʃkhala, batsa, karsnia, soliana, kordola, bortʃkha//portʃkha, dampala, tarla, arkhva, omana, patikai...*

-a suffix is also added to narrative nouns:

Tkhipekha, didkheva, guldida, tkhilagverda, kinatsila, kvakatsa, tovlagverda, kalopirai...

-ian: *-ian* suffix is found in geographical names denoting affiliation: *antsliani, negoiani, baliani, ekliani, tsitliani, apliani, godoriani, tʃaliani, nariani, pkhavsiani, motsviani, zhveroiani...*

Geographical names, deriving by *-ian* suffix, sometimes denote collectiveness: *tʃknaviani (tʃknatsnari), kentʃiani (kentʃnari)...*

-ian suffix can also be met together with the plural suffix *-eb* deriving geographic names: *motsvianebi, lekebiani, mertskhlianebi...*

-eb: geographical names, derived by *-eb* suffix, are not often used in the Samkhruli dialects (they are relatively more often found in the Upper Adjarian dialect): *akhoebi, askilebi, avaznebi, gidelebi, tavrajulebi, kaklebi, onagirebi, kordebi, kidobnebi, venakhebi...*

In the Adjarian dialect some toponyms have double affix, the second one of which is *-eb* suffix, and the first one is mainly *-et*: *tetrietebi, mariametebi, jiketebi, gvalatebi, adamurebi, tʃerulebi, tʃikhurebi, tennarebi, leknarebi, matsaknarebi...*

According to the materials of the Samkhruli dialects, the derivational **prefixes** are few, therefore, they are not productive.

A prefix-derivative is used separately or together with a suffix: *m-, ma-, mo-, u-, sa-, na-, mi-, si-, me-...*

The most frequently used prefixes, deriving geographic names in the Samkhruli dialect, as well in other Georgian regions, are *o-* and *-en*, although, they are few. Among the above prefixes the most productive ones are *sa-* and *na-*.

Nouns with *sa-* prefix: *satsumpi, sakhbovria, sasveni...*

Nouns with *na-* prefix: *nakapi, naplati, nagvari, nagutni, natakri, nadot[khiri...*

We can conclude that in the Samkhruli dialects, the derivation of geographical names is the most productive in terms of suffixal word formation. The most commonly used suffix is *-et*.

Among prefixes, the most productive are *sa-* and *na-* prefixes.

1. 9. Derivation of words denoting quality.

There are three degrees of comparison in Georgian: positive, comparative and superlative. The superlative and the comparative degrees have their derivative-affixes: *u-es* and *mo-o*.

In the Samkhruli dialects, beside the affix *mo-o* of the comparative degree, there is also used *tsa-o* affix.

Mo-o: *mo-o* affix is added to adjectives denoting circumstances: *motetro, mofavo, mokvitlo, mobet[o...*

mo-o confix is added to a Turkish root and derives comparative adjectives: *mosersemo, mofaho, mosepilo...*

In the Samkhruli dialects there are very few cases with *tsa-o* confix: *tsauzdelo, tsatsitlo, tsabet[o...*

u-es: the confix *u-es* is found in some forms as well: *ugrmesi, u[oresi...*

Therefore, the Samkhruli dialects are characterized by forms of comparative degree derived by *mo-o* and *tsa-o* affixes; as for the superlative forms, they are rare and they are replaced by descriptive derivation.

10. Derivation of diminutive nouns.

Derivation of diminutive form is not spread in literature Georgian, although, there are several derivatives: *a, ik, il, uk, un*. Many of them are remnants rather than living derivatives.

In the Samkhruli dialects this principle is less common, as there are a lot of examples derived by diminutive suffixes.

-a: *-a* suffix is basically added to proper names, rarely to common ones. For example, *Art[ilai, Usupai, Zekiei...*

-iko: *dediko, bidziko, mamiko, dzamiko...*

-ik-a: *marika, varika titlikai...*

-uk-a: *kmarukai, jarukai, sakhlukai, [vilukai...*

-un-a: *t[aduna, daduna, kakuna, tsitsuna...*

-ul-a: dedulai, nenulai...
-ik-an-a: titlikanai, [i]likanai...
-ik-el-a: marikelai, zurikelai...
-uk-el-a: dzrokhukelai, bit[ukelai]...
-ur-a: t[akurai]...
-at-a: kurt[atai]...
-ut-an-a: t[ut]rutnai...
-ut[an-a: kut[ut]ana...
-ukh-an-a: bebrukhanai...
-aj-an-a: akhtajanai...

We can **conclude** that the derivation of diminutive names in the Samkhruli dialects is quite diverse. The most common suffix is *-a*, which is added to both proper and common nouns.

1. 11. Derivation of words denoting plant group.

The suffix *nar-* (*nal-*) is used to derive words denoting plant group. It is added to a plant root and indicates the place, where there grow a lot of such plants.

In the Samkhruli dialects, *nar-* suffix is used to denote a group of plants, however, this rule is not always respected, since the suffix *-nar* is sometimes added to the root of other words and indicates the place where there are a lot of such items. For example: *kent[nari]*, *kvavnari*.

-nar: tkhinnari (assimilation *tkhilnari*), *pit[nari]* (<*pit[vnari]*), *tennari* (<*telnari*), *matotnari...*
-nar (dissimilation *-nal* with the roots containing *-r-*): *reknali*, *zortnalai*, *verkhvnalai...*
-ur has a function of *-nar*: *maglauri...*

Therefore, in the Samkhruli dialects the words, indicating the group of plants, are mainly derived by the suffix *-nar* (*-nal*). The active derivational model of the Samkhruli dialects does not have much difference: there are used the same affixes (if we do not take into account phonetic difference and the borrowings from the foreign language) and the derived words have the similar context.

Considering the data of the Samkhruli dialects often helps us to identify the oldest derivational patterns.

From the viewpoint of derivation mechanism, it is interesting to identify different processes and analyze affix replacement cases.

During the word formation, adding a suffix to a base often leads to changes in the root itself. A root vowel can be compressed, a whole syllable can be lost, a new sound can appear, and sometimes the affix itself can undergo some changes; there are also cases of double word formation.

CHAPTER II

Words Derived by Georgian -Turkish Affixes In the Samkhruli Dialects

The words in the Samkhruli dialects (Shavshuri, Klarjuli, Taouri, Adjaruli) have mostly Georgian and Turkish affixes, which reflect the Georgian-Turkish linguistic interrelation. Baramidze has studied this issue and allocated three groups of such a vocabulary:

1. The words derived by Turkish affixes from roots of Turkish origin or words borrowed by Turkish from other languages.
2. The words derived from Georgian roots by Turkish suffixes.
3. The words derived from Turkish roots by Turkish affixes, where the words of the first group are pure Turkisms.

2. 1. The words derived by Turkish affixes from Turkish roots or words borrowed by the Turkish language from other languages.

-li: *-li* suffix is added to Turkish words and has the same function as the Georgian suffix *-ian*: *kiimetli, iagli, kiratli, ielli, borjli, iarali...*

ji||je||ja||tfa||tfe correspond to the Georgian affixes *-ur//ul, me-e*:

-ji: *demirji, sultaji, tfaigji, halji, purunji, tatliji...*

With the complex root *-ji*: *kepinsoiji...*

-ja//je: *gurjija, epeija, okatarja, gurjije, inglisje...*

-suz suffix expresses non-affiliation in the Samkhruli dialects: *merkhemetsuzi, bilgisuzi, rahatsuzi...*

Lug//ug: *mezelugi, genilugi, iegilugi, tamazlugi, iusugi, keisugi, bozugi...*

2. 2. *The words derived from Georgian roots by Turkish suffixes*. The Samkhruli dialects have few words derived by the Turkish affixes, the roots of which have the Georgian origin, for example: *kalaiji, nadji, tʃibonji, simgeraji...*

2. 3. The words derived by Turkish affixes from Turkish roots.

The Samkhruli dialects are characterized by the words with Turkish roots, derived by the Georgian affixes:

-ian: -ian suffix is added to Turkish words and expresses affiliation: *abdesiani, merakebiani, hersiani, sabriani...*

-ian suffix is used with the Turkish complex roots: *kirmizpeštamliani, sikhmasirmiani...*

-oba: -oba suffix is added to the Turkish roots (similarly to the Georgian roots) and derives abstract nouns: *ietimoba, iasagoba, kharmanoba, evlioba, kurbetoba...*

-oba is added to nouns with suffixes -ji, -li: *sunnetjoba, nišanloba...*

-ur: -ur suffix derives words denoting origin: *memleketuri, hikmeturi...*

Mo-i confix derives Turkish adjectives: *moseksemo, mosepilo, mošakho...*

u-o confix derives words of Turkish origin, denoting non-affiliation: *uhazmetot, ukenevtšot, uduguno...*

The Samkhruli dialects have words, derived by the Georgian and Turkish affixes, which reflect Georgian-Turkish linguistic interrelation. There are various groups of such a vocabulary: a) the words derived by Turkish affixes from roots of Turkish origin or words borrowed by Turkish from other languages; b) the words derived from Georgian roots by Turkish suffixes; c) the words, derived from Turkish roots by Turkish affixes.

The words derived from Georgian roots by Turkish suffixes are rarely met, however, there are a lot of words with Turkish roots derived by Georgian affixes.

CHAPTER III

Composites

One of the most versatile part of the Samkhruli derivation is composites. Complex words are normally determinant-determined, the order is sometimes postpositional, sometimes prepositional.

There can be found different groups of composites in the Samkhruli dialects. There are met composites with double roots; the examples of composites with different roots are quite frequent; there are also attributive and substantive determinant/determined composites.

Based on the analyzed material, we can examine the derivation by composites in the Samkhruli dialects. In this regard, there are examples of noun+noun, adjective+noun, noun+verbal noun.

3.1.Double-root composites: The double-root composites are derived by nouns, adjectives, numerals, pronouns and verbal nouns: *t[ala-t]ala, zapkhul-zapkhul, sopel-sopel, tsminda-tsminda, nair-nairi, khut-khuti, sam-smi, [en-]enat, tsurvi-tsurvit, gorva-gorva[i].*

Double-root composites with the Turkish roots: *keri-ker[i, hemen-hemen, t[e]it-t[e]iti...*

3.2. Assonance composites: A. Shanidze called assonance a phenomenon, peculiar to literary Georgian and dialects, as well as lively speech, which represents a repetition of a word with a change to the previous consonant (*sa[m]eli-ma[m]eli, gele-mele, khatri-matri*, etc.), and underlined that it should not be mixed with sound doubling.

Assonance is a means of literature expression, that is similar to alliteration.

Assonance composites with the modified first consonant of the first syllable of the first part, are most common to the Samkhruli dialects: *t[ir-mir, t[ala]i-mala]i, gele-mele, tskali-mali, et[o-met]o...*

The parts of assonance composites are Turkish: *torba0morba, kabi-mabi, taiebi-maiebi, emiebi-memiebi...*

3.3. Different root composites. Different root composites are words with different roots. There can be found a lot of composites consisting of nouns, the first part of which has a consonant in the end: *nal-mukhi, kar-midamo, zamtar-zapkhul...*

According to the material of the Samkhruli dialects, there are some interesting facts regarding derivation by composites. The component parts can be noun+noun, adjective+noun, noun+verbal noun, numeral+noun, noun+adverb.

Determined/determinant composites are mostly geographical names. There can be found both attributive and genetic composites. Attributive determinant can be direct and indirect.

CHAPTER IV

Verbal Noun Derivation

Verbal noun belongs to the impersonal verbs. It has features of both verbs and nouns, however, it is more a verb than a noun, because it is united with a verb by a lexical meaning, a production and a use of the verbal series contents.

One of the most important and interesting issues in the Samkhruli dialects is the verbal noun that is distinguished by different peculiarities, especially the derivation of infinitive and participle forms.

4.1. Derivation of infinitive.

Among one root indefinite forms, the common suffix is *-v* (*drikva, glijva, plitva, tserva...*). The following forms are common: *tevzaoba, goraoba, tsuraoba...*In parallel there are such forms as *burtavi, goravi, t[fi]davi, tezvavi...*

The Samkhruli dialects are characterized by peculiarities of infinitive derivation.

The function of infinitive form of nominal verbs is usually performed by a noun, which derives a verb: the infinitive of a verb *tamafobs* - is *tamafi*, *keipobs* – *keipi*, etc. However, in the Samkhruli the infinitive of a nominal verb is derived by adding the suffix *-a* to a root: *keip-ob-s* – *keipoba*, *galat-ob-s* – *galatoba*.

There are some cases when *tjedna* is used instead of *tjidaobs*, *datferva-* instead of *datfera*, *markhuloba* - instead of *markhva*.

4.2. Derivation of Participle.

There can be found quite an interesting forms of derived participle in the Samkhruli dialects. The archaic forms are also preserved: *sagdoli*, *saprtkholi//saprtkhuli*, *saksoli*...

There are some archaic forms of participle in the Samkhruli dialects that are derived from the infinitive: *agdgomili*, *dajdomili*.

There can be found a lot of parallel forms of participle in the Samkhruli dialects: *tkhvare//tkhveli//mtkhveli*...

In the Samkhruli dialects *-il* suffix replaces *-ul*: *tfadebili*, *mokharfili*, *damzadili*...

Sometimes forms with *-il* and *-ul* suffixes can be used in parallel: *dabadili//dabaduli*, *dadzrili//dadzruli*, *fekerebuli//fekerili*...

There are also the examples of participle with *m-o* confix: *gamkhilo*, *mokhmaro*, *mompero*...

The most interesting derivatives are negative forms, which are derived by adding the prefix *u-*: *uafenebeli*, *udatserili*, *uamobrunebuli*, *ugumuutseleli*, *uduunakhveli*, *uguduurtfeneli*...

In the Samkhruli dialects participles are derived from the simple verb root: *gavsili*, *mostsrili*, *damtsipebui*...

The participles derived from the infinitive root are archaisms: *gandobili*, *dajdomili*, *gamotskhobili*...

There can be met a lot of derivative forms of participle in instrumental case: *gamomgonebeli*, *mstavlobeli*...

The Samkhruli dialects are characterized by peculiarities of derivation of infinitive and participle forms.

The common suffix of single-root indefinite forms is *-v* (*drikva*, *glijva*, *plitva*, *tserva*...). The following forms are common: *tevzaoba*, *goraoba*, *tsuraoba*...In parallel there are such forms as *burtavi*, *goravi*, *tjidavi*, *tezvavi*...

The Samkhruli dialects are characterized by peculiarities of infinitive derivation. The suffix *-oba* is added to infinitive of nominal verbs: *keipoba, galatoba...*

In the Samkhruli dialects there are used some archaic forms of participle, that are derived from the infinitive: *agdgomili, dajdomili*.

CONCLUSIONS

1. Derivation is one of the most significant issues in the formation of lexical units, and its lexical-semantic grouping is the task of the linguistic discipline - lexicology.

2. Words in the Samkhrul dialects can be derived by suffixes, prefixes and prefix-suffixes. In addition to the above mentioned differentiation, the following groups can be distinguished among the derived words: diminutive, denoting affiliation, non-affiliation, origin, abstract words, purpose, previous situation, affiliation to a craft, ordinal and partial, geographical names, quality, etc.

3. In the Samkhrul dialects, the derivational model does not show a significant difference in relation to the literary Georgian language: there are the same affixes (if we do not take into account phonetic types and foreign affix word formation), and, as a rule, words with the same type of content are formed in colloquial Georgian. It should be noted that the recording of data from the Samkhruli dialects often helps to reveal ancient word-building processes.

4. The most common derivative of the words denoting affiliation, is *-ian* suffix, which is added to both words of foreign and Georgian origin. *-ian* suffix derives words from simple and complex roots; it can be added to a noun, an adjective, a numeral and a pronoun.

-ian suffix is rarely used instead of *sa-o* confix: *interesiani...*

In parallel with the words, denoting affiliation and derived by *-ian* suffix, in the Samkhruli dialects (particularly, in the Adjarian dialect) there can be found forms derived by *-ovan (oan-uan)* suffixes; there are also cases when *-ier* suffix is used instead of *-ian* suffix: *tvinieri, t/kuieri...*

As for *-a* suffix, deriving words that denote affiliation, in the Samkhruli dialects this suffix derives the names of various animals, plants, etc., which in turn, are derived on similar grounds.

5. The words denoting non-affiliation in the Samkhruli dialects are derived by the suffixes *u-o* and *u-ur*.

The derivation by *u-o* affix is relatively numerous and common compared to *u-ur* suffix, and it is added to a root ending in any vowel.

Derivation by *u-ur* suffix requires certain conditions on the Samkhruli dialects: a) it is added to non-syllable or one-syllable words of Georgian origin; b) among words which roots end in a vowel, they are added only to roots ending in *a, e*. The words derived by *u-ur* suffix are few.

6. The derivation of words, denoting origin in the Samkhruli dialects, is quite different compared to the literature language.

The words denoting origin are derived by *-el* and *-ur* suffixes. However, if in the literature language *-el* suffix denotes the origin of people and *-ur* suffix indicates the one of things, then in the Samkhruli dialects *-el* suffix denotes the origin of *-what* group objects, while *-ur// -ul* suffix denotes the origin of *-who* group objects; there are cases when *-el* suffix is used in one place, while *-ur* suffix is used in another place. There should also be mentioned that *-ur* suffix is used instead of *-et, -el* suffixes.

7. The analysis of abstract nouns in the Samkhruli dialects has shown that *-oba* suffix is the most active and lively derivative. It is added to words of any origin (both Georgian and foreign), with simple and complex root, ending in vowels and consonants.

-oba suffix is also added to words derived by *-eul* suffix; it derives abstract nouns from the words denoting action; it can be found together with *si-e* and *se-e* confix; when added to an adjective it derives words with the meaning of adverb.

-eba suffix is less common than *-oba* suffix and is mostly added to the words denoting features. *-v* suffix can be found instead of *-eba* suffix: *dabadva...*

8. Among the words, indicating purpose in the Samkhruli dialects, the most productive confixes are *sa-e* and *sa-o*, although, *sa-o* is more common.

9. The peculiarities of the derivation of words, denoting previous statement, is that *na-al* confix is used instead of *na-ev* confix; there are also cases of the old way of derivation by *-ev* suffix.

10. The words, denoting the affiliation to craft, are basically derived by *me-e* confix and sometimes *me-ur* confix, the most of which seem to be established in the Old Georgian.

me-e and *me-ur* confixes differ by the principle of root selection: *me-ur* is added to one-syllable words, while *me-e* can be added to any word, both Georgian or foreign origin.

11. The derivation of quality words in the Samkhruli dialects is similar to the one of literature language.

12. From the viewpoint of suffixal derivation, the derivation of geographical names is the most productive one; the most commonly used suffix is *-et*.

The derivatives of geographical names can be found both with Georgian and Turkish roots.

13. There are examples of comparative forms in the Samkhruli dialects. They are derived by the affixes *mo-o* and *tsa-o*. As for the superlative forms, they are rarely met and they are replaced by descriptions.

14. The derivation of diminutive names in the Samkhruli dialects is quite diverse. The most common suffix is *-a*, which is added to both proper and common nouns.

15. The suffix *nar-* (*nal-*) is used to derive words denoting plant group. It is added to a plant root and indicates the place where there grow a lot of such plants.

In the Samkhruli dialects *nar-* suffix is used to denote a group of plants, however, this rule is not always respected, since the suffix *-nar* is sometimes added to the root of other words and indicates the place where there are a lot of such items. For example: *kent|nari*, *kvavnari*.

16. The Samkhruli dialects have words, derived by the Georgian and Turkish affixes, which reflect Georgian-Turkish linguistic interrelation. There are various groups of such a vocabulary: a) the words derived by Turkish affixes from roots of Turkish origin or words borrowed by Turkish from other languages; b) the words derived from Georgian roots by Turkish suffixes; c) the words, derived from Turkish roots by Turkish affixes.

The words derived from Georgian roots by Turkish suffixes are rarely met, however, there are a lot of words with Turkish roots derived by Georgian affixes.

17. There can be found different groups of composites in the Samkhruli dialects. There are met composites with double roots; the examples of composites with different roots are quite frequent; there are also attributive and substantive determinant/determined composites.

The components of composites are various parts of speech. They can be noun+noun, adjective+noun, noun+verbal noun, numeral+noun, noun+adverb.

Determined/determinant composites are mostly geographical names. There can be found both attributive and genetic composites. Attributive determinant can be direct and indirect.

18. One of the most important and interesting issues in the Samkhruli dialects is the verbal noun that is distinguished by different peculiarities, especially the derivation of infinitive and participle forms.

The common suffix of single-root indefinite forms is *-v* (*drikva*, *glijva*, *plitva*, *tserva...*). The following forms are common: *tevzaoba*, *goraoba*, *tsuraoba...*In parallel there are such forms as *burtavi*, *goravi*, *tʃidavi*, *tezvavi...*

The Samkhruli dialects are characterized by peculiarities of infinitive derivation. The suffix *-oba* is added to infinitive of nominal verbs: *keipoba, galatoba...*

In the Samkhruli dialects there are used some archaic forms of participle, that are derived from the infinitive: *agdgomili, dajdomili.*

There can be found a lot of parallel forms of participle in the Samkhruli dialects: *tkhvare//tkhveli//mtkhveli...*

The most interesting derivatives are negative forms, which are derived by adding the prefix *u-*: *uafenebeli, udatserili...*

In Samkhrul dialects, the priority is given to suffixal derivation: *damtfirveli, mtsodneli...*

The Samkhruli dialects present an interesting picture in terms of derivation; there are a lot of examples showing similarity-difference between the Georgian language and its dialects, as well as literature language.

Anyway, there are still many open issues that need to be carefully examined in this regard. One thing is clear, this topic will be relevant in the future and the research in this area will continue.

Published works

1. Maya Baramidze, Guram Markoidze - "Composites in the Samkhruli Dialects", Humanitarian Sciences in the Information Society - II, Batumi 2014;
2. Guram Markoidze - "Derivation of Words Denoting Affiliation in the Samkhruli Dialects", V International Conference, Kutaisi, 2019;
Internet address: enadakultura.blogspot.com
3. Guram Markoidze - "Vocabulary Derived by Georgian-Turkish Affixes in the Samkhruli Dialects", Journal "Language and Culture", Kutaisi, 2019.